

ORDSPRÅKEN – URGAMLA OCH INTERNATIONELLA

Ordspråken har en urgammal historia och vitt spridda rötter. De finns i babyloniska kilskrifter, i Bibeln och i Eddadiktningen. Under tidig medeltid fick ordspråken en pedagogisk funktion som översättningsövningar i latinundervisningen. Det finns mycket skrivet om ordspråk och varje författare har definierat och beskrivit genren på sitt eget sätt.

Den amerikanska folkloristen Archer Taylor (1890–1973), den ledande forskaren inom den internationella paremiologin, det vill säga vetenskapen om ordspråk och ordstäv, arbetade med ordspråksgenren i över femtio år och publicerade vid sidan av sin grundläggande skrift *The Proverb* (1931) en mängd studier på området.¹ Han definierade själv ordspråken som ”allmänna talesätt bland folket”. Matti Kuusi, den största finska ordspråksforskaren genom tiderna, konstaterar emellertid att också denna enkla definition kan ge upphov till många frågor. Vad innebär termen talesätt? När kan man fastslå att ett talesätt blivit ett ordspråk och när kan ett ordspråk klassificeras som allmänt? Vem är folket som använder sig av dem? Det finns ordspråk som existerar i alla fem världsdelar, och samtidigt finns det talesätt som aldrig sprids utanför en viss familj, förening eller vänkrets där de kan leva en längre eller kortare tid.²

Terminologiskt skiljer man mellan ordspråk, talesätt och ordstäv. Ordspråken, på engelska *proverbs*, är språkliga enheter som i oförändrad form inflikas i talet, till exempel ”Lika barn leka bäst” eller ”Tala är silver tiga är guld”. Talesätten rättar sig efter person och tempus i den sats där de inflikas. Exempelvis kan talesättet ”Hoppa i galen tunna” i en specifik mening få formen ”Han hoppade i galen tunna”. Ordstäven däremot består av ett fiktivt citat med en anföringssats: ”Det var det sista som gick, sa tjuven när han tog dörren.” På engelska har de av Taylor getts namnet *wellerisms*, hämtat från Charles Dickens *Pickwickklubbens efterlämnade papper* (*The Pickwick Papers*) där romanfiguren Sam Weller strör omkring sig ordstäv i alla situationer. Termen *wellerism* används även i svensk och finsk folkloristik.³

Liknelser kallas de talesätt som innefattar den komparativa konjunktionen ”som”: ”Fattig som en kyrkråtta” eller ”Klart som korvspad”. De flesta liknelser hör till talesätten och omformas vid inflikandet i talet, men de kan också ta formen av wellerismer. Samma teman kan förekomma i texter av både ordspråks- och ordstävstyp:

Den som söker i fräknen stannar i starren, (sa fadren åt sonen när han gifte sig). Korsholm

Lika barn leka bäst, (sa fan när han dansade med prästen). Finström

Var å ein ä herre över sin stackare, (sa gumman då on piska katt). Korpo

Tid ä pengar, (sa han som pantsatt sin klocka). Helsinge

Äras den såm äras bör, (sa bunn när han lyfft po hattn för borgmesstarns sugga). Sjundeå

En olycka kommer int allena, (sa flickan, fick tvillingar). Bromarv

Ibland förekommer samma tema också i liknelseform:

Ordspråk: Släkten är värst.

Wellerism: Släktin ä värst, sa räven om rödhundan. Oravais

Liknelse: Däm ä såm räven å röhonn. Sjundeå

Matti Kuusi har karakteriserat ordspråken som serieprodukter skapade enligt särskilda mallar. De imperativa fraserna byggs till exempel upp med olika formelement: ”du ska inte”, ”man ska inte”, ”den som gör si och så, för honom går det si och så” och ”bättre si än så”.⁴ Uppreping, parallellism, det vill säga att uttrycka samma sak med andra ord, och rim förekommer ofta i texterna:

Lätt fångat, lätt förgånget.

Skrattar bäst som skrattar sist.

Kommer dag, kommer råd.

Stor i orden men liten på jorden.

Symboler eller bildlika uttryck är viktiga i ordspråken, som: ”Arga katter får rivet skinn” eller ”Bränt barn skyr elden”. Till stilmedlen hör ordspråkens sociala betydelse, vad de lär om mänsklig samlevnad, värderingar och om inpräntning av uppfattningar, åsikter och värderingar.⁵

Den danska språkforskaren Inge Lise Pedersen konstaterar att de ordspråk som överlevt i folklig tradition är präglade av en muntlig kultur som

tänkte i bilder, ju slagkraftigare desto bättre. Många av Pedersens exempel har sin motsvarighet också i den finlandssvenska ordspråksrepertoaren, till exempel ”När fattigdomen kommer in genom dörren, flyger kärleken ut genom skorstenen”, ”Den som ger så han tigger skall ha stryk så att han ligger” och ”Ju mera man rör i skiten, desto mer luktar den.”⁶

Ordspråken har sin funktion i det mänskliga umgänget. Ett ordspråk kan vara ett skämtsamt konstaterande som refererar till allmogens erfarenheter, uppfattningar eller värderingar. Ofta vill ordspråket mana till lärdom och dygder. Publicerade i en materialutgåva kan texterna verka betydligt mer vanvördiga och tillspetsade än de låter i sin verkliga inramning. Tvärtom kan till synes oskyldiga och menlösa ordspråk i ett funktionellt sammanhang få en helt annan skärpa.⁷

Det finns ordspråk och ordstäv som går tillbaka på fabler eller berättelser. Det grekiska ordet för ordspråk *αἰνός* betyder både fabel och ordspråk. Sådana är t.ex. ”Surt sa räven om rönnbären” och ”Den som gapar efter mycket mister ofta hela stycket.”⁸

Ordspråken hämtar sitt innehåll från livets olika områden. De lever och används som ett symbolspråk så länge de kan förstås och har aktualitet, men försvinner då deras innebörd inte längre är klar. Både ordspråk, talesätt och ordstäv vill sprida visdom, väcka insikt samt ge praktiska råd, om det så gäller lämplig tid för sådd eller huslig ordning. De vill mana människan till eftertanke och besinning på sitt eget speciella sätt, ofta genom ett lätt skämt eller en talande bild, skriver Anna Birgitta Rooth.⁹ Samtidigt är ordspråk och talesätt en källa till kunskap om forna tiders bohag och allmogens liv både konkret och metaforiskt. Också förhållanden mellan yrkesgrupper och synen på myndighetspersoner markeras i ordspråken och ordstäven.¹⁰

Ekon av folksjälen?

I förordet till utgåvan *Vanhan kansan sananlaskuviisauk* (1953), med ordspråk och aforismer från 1544–1826, skriver Matti Kuusi att hans avsikt med utgåvan är att avspegla allmogens ansikte i dess skönhet och fulhet, vishet och enfald, i ädelmod och råhet. Ur de äldsta i vårt land upptecknade ordspråken tycker han sig kunna utläsa ”förfädernas tio budord” som han formulerade så här: ”Arbeta! Håll på din rätt! Lita inte på främlingar! Var inte givmild! Besinna dig! Håll dig tyst! Akta dig för passioner! Spara! Var inte fåfång! Var inte nedlåtande eller underdånig!” Kuusi menar att man genom studium av ett folks ordspråk i viss mån kan uttala sig om dess nationalkaraktär, även om många ordspråk ju är internationella och i bruk i vitt skilda delar av världen. Ordspråken visar vad människan uppfattar som rätt och fel, vad man tror och tvivlar på, vad man beundrar

och föraktar, de ger glimtar av hur man uppfostrar nästa generation, och hur man ser på arbetet och de sociala skikten i samhället.¹¹

Den svenska ordspråksutgivaren Fredrik Ström beskriver ordspråken som ”ett slags ekon ur folksjälen”, en lek med ord, men en lek som bottenar i djupt allvar.¹² Han noterar att dessa sentenser på folkets språk än karakteriseras av en stark tro på det goda och en sund frisk optimism och aptit på livet, än av en bister och sträng kritik och satir över människan och hennes leverne. Kritiken mildras dock ofta av humor, icke sällan galghumor.

Professor Åke Daun har ställt sig tvivlande till Fredrik Ströms formulering om det specifikt svenska i de svenska ordspråken och frågar sig om talesätten verkligen kan studeras som ett vittnesbörd om folkets egen röst, massornas generaliseringar, bärande tankar, känslotråk och livsperspektiv. Daun menar att sådana slutsatser måste grunda sig på djupgående komparativa studier mellan olika folks ordspråksrepertoarer, tidsfästelse av det faktiska bruket i dagligt tal och gedigna sociolingvistiska studier. Han påpekar att innehållet i ett talesätt i vissa situationer är underordnat den retoriska formen och att man kan lockas använda ett visst ordspråk endast på grund av dess fyndiga utformning.¹³ Också en av dagens främsta ordspråksforskare Wolfgang Mieder ställer sig kritiskt till tanken att försöka bilda sig en uppfattning av ett folks världsbild eller nationalkaraktär enligt de ordspråk som används i landet. Sådana tolkningsförsök anser han rent av kunna leda till farliga generaliseringar.¹⁴

Den internationella paremiologin har utarbetat volymer där varianter av samma ordspråk från olika kulturer presenteras sida vid sida. I *Proverbia septentrionalia* har Matti Kuusi med kolleger sammanställt 900 baltisk-finska ordspråkstyper med ryska, baltiska, tyska och skandinaviska paralleller.¹⁵ Också många populärt hållna utgåvor presenterar ordspråkens internationella sida.¹⁶ I *All världens ordspråk* (svensk utgåva från 1984) har de danska folkloristerna Bengt Holbek och Iørn Piø understrukit det internationella i ordspråksgenren och konstaterat att de elementära tankarna är snarlika hos folk världen över.¹⁷

I *Stora ordspråksboken. Svenska, engelska, tyska, franska och spanska ordspråk och talesätt*, utgiven 2004, finns 1 800 ordspråk med paralleller på de nämnda språken. Ibland är motsvarigheterna exakta, ibland är det samma andemening man beskriver med olika metaforer. Nedan några exempel på vanliga svenska ordspråk med internationella motsvarigheter.¹⁸

Gamla bockar har styva horn.

Franska: Plus vieux est le bouc, plus dure est sa corne.

Tyska: Alte Böcke haben harte Hörner.

Engelska: Old oxen have stiff horns.

Mycket väsen och lite ull.

Franska: De grand vent, petit pluie. (Av stark vind, lite regn.)

Tyska: Viel Geschrei und wenig Wolle.

Engelska: Great cry little wool.

Spanska: Más es el ruido que las nueces. (Mer ljud än nötter.)

Nya kvastar sopar bäst.

Franska: Un balai neuf nettoie toujours bien.

Tyska: Neue Besen kehren gut.

Engelska: New Brooms sweep clean.

Spanska: Esboba nueva barre bien.

Den enes bröd är den andres död.

Franska: L'un meurt dont l'autre vit. (Den ene dör, den andre lever därav.)

Tyska: Des einen Tod, des andern Brot.

Engelska: One man's death is another man's breath.

Spanska: Lo que uno pierde, otro la gana. (Det en förlorar, vinner en annan.)

Tomma tunnor skramlar mest.

Franska: Les tonneaux vides font les plus des bruit.

Tyska: Leere Fässer machen das meiste Geräusch.

Engelska: Empty vessels (barrels) make the most noise (sound).

Spanska: Cosa hueca, mucho suena. (Det som är ihåligt skramlar mycket.)

Matti Kuusi och hans dotter Outi Lauhakangas erbjuder i utgåvan *Maailman sananlaskuviisau* (1993) ett globalt perspektiv på ordspråkens olikhet och samstämmighet. I boken berättar Matti Kuusi också om hur han kom in på paremiologins ämnesområde och ger inblickar i arbetet inom denna ytterst internationella forskningssektor.¹⁹

Ordspråken har en konkret kulturhistoria som kan granskas genom närstudium av olika läneordspråk och som kan visa på kulturella skillnader folken emellan. Matti Kuusi nämner som exempel "Vie sika Saksaan, tuo sika Saksasta, sika sika sittenkin on" (i en finlandssvensk variant: "För ett svin till Tyskland och tag hem det tillbaka, så är det bara ett svin ändå").²⁰ På finska utgavs ordspråket första gången i tryck av Henrik Florinus 1702. Kuusi nämner många motsvarigheter i den europeiska ordspråksskatten. Antingen är det svinet, åsnan eller katten som skickas till Rom, England, Mekka eller Paris – men återvänder alltid från sin resa likadan som vid avfärden. Kuusi noterar att de finlandssvenska ordspråken också ofta

skickar svinet till Stockholm, till och med till Riga, Reval eller Holland. Han anar att preferensen för Tyskland bland de finska ordspråksmakarna är språkligt-estetisk och att de finlandssvenska ordspråken där svinet sänds till Tyskland hör till länen från finskan – alla uppteckningar av denna typ kommer från södra Finland.

Gamla och nya ordspråk i arkiv och utgåvor

Matti Kuusi har i *Vanhan kansan sananlaskuviisi* sammanställt finska ordspråk som publicerats i bland annat lärdomsprov, postillor, tidningar och brev daterade före 1827. I boken finns också material som kommer ur samlingar sammanställda av äldre vetenskapsmän som Henrik Florinus, Christfrid Ganander, Henrik Gabriel Porthan, Carl Axel Gottlund och Zacharias Topelius d.ä. samt en mängd andra samlare, många av dem präster och akademiska lärare. Det äldsta materialet kan dateras till 1500-talets mitt. Kuusi noterar att reformatorerna Martin Luther och i hans efterföljd Mikael Agricola intresserade sig för ordspråken eftersom de ansågs grunda sig på Guds ord och därför ökade värdet och värdigheten i det talade.²¹

Samlandet av ordspråk i äldre tider kunde liknas vid en hobby, ett slags frimärkssamlande bland lärda män. Det är lyckligt att man i samlarsyfte skrev av äldre ordspråkssamlingar för i samband med Åbo brand 1827 förstördes originalhandlingarna i biblioteket vid Kungliga Akademien.²²

De finska ordspråken har arkiverats i två inrättningar, Sanakirjasäitiö och Finska Litteratursällskapet (SKS). Sanakirjasäitiö har samlat material sedan 1930-talet och har ca en och en halv miljon varianter i sitt arkiv medan Finska Litteratursällskapet i sina samlingar har närmare en miljon ordspråkvarianter tillvaratagna under tre århundraden.²³

Matti Kuusi har förtecknat hela 45 ordspråksutgåvor på finska från 1702–1978. I dessa ingår sammanlagt 80 000 olika ordspråk. I samband med 150-årsjubileet av utgivningen av *Kalevala* 1985 sände Matti Kuusi via Finska Litteratursällskapet ut ytterligare ett upprop till allmänheten, i avsikt att utreda i vilken mån de gamla ordspråken levde kvar. Han ville också studera hur de hade förändrats eller om de hade ersatts av nya sentenser. Insamlingen resulterade i tusentals ordspråk av vilka delar presenterades i materialutgåvan *Rapatessa roiskuu. Nykysuomen sananparsikirja*.²⁴

En av de äldsta ordspråksutgåvorna på svenska är *Penu Proverbiale [...]* *Swenska Ordseeder och Lährespråk [...]*. Den första upplagan utkom 1665, den andra 1678. Utgivaren Christofer Larsson Grubb (1594–1681) var borgmästare i Kalmar och vice landshövding i Kalmar län. I sin tjocka utgåva ordnade han ordspråken alfabetiskt enligt huvudord och försåg varje ordspråk med rika kommentarer som anknöt till antikens filosofer och speciellt Bibeln. Ett supplement utarbetades av jur.stud. Lars Törning,

senare rektor för Varbergs skola.²⁵ Delar av Grubbs och Törnings opus har senare presenterats av Per Erik Wahlund i volymen *Osed och orsed. 1234 gamla svenska ordspråk och talesätt*.²⁶

Författaren, politikern och journalisten Fredrik Ström är den som under senare tid i Sverige har gett ut de största samlingarna ordspråk och talesätt, *Svenska ordspråk* (första upplagan som *Svenskarna i deras ordspråk* 1926) och *Svenska ordstäv* (första upplagan 1929). Pelle Holm har i *Ordspråk och talesätt* (1975) och *Bevingade ord* (första upplagan 1942) gett förklaringar till en mängd uttryck, ordspråk och talesätt. Holms arbete fick en fortsättning i *Bevingat* av Birgitta Hellsing, Magdalena Hellquist och Anders Hallengren, med första upplagan utgiven 2000.²⁷

Matti Kuusi har konstaterat att man inte kan leva sig in i ordspråkens värld bara genom att gå igenom de i arkiven bevarade och i bokform utgivna samlingarna. Dessa är, enligt honom, ”dystra massgravar” där tusentals ur sitt sammanhang plockade talesätt har sorterats alfabetiskt eller tematiskt i raka led. Sitt sanna liv lever ordspråken i folkmun. Bara kunskapen om den ursprungliga kontext i vilken ett ordspråk yttrats ger talesätten liv, skimmer, mening och betydelse.²⁸

Ordspråk i skolans läseböcker

Det pedagogiska bruket av ordspråk tog inte slut med medeltiden. Ordspråken har med sin bildande och uppfostrande egenskap hört till det material man gärna inkluderat i skolans läseböcker. I den svenska *Läsebok för folkskolan* som första gången utkom 1868 ingick alltid ordspråk. Magdalena Hellquist konstaterar att barn i skolåldern kan ha lärt sig nya talesätt både via äldre generationer och i skolundervisningen. I traditionsuppteckningar från 1900-talet finns det också exempel på sådana ordspråk som meddelaren uppgett i standardiserad högspråklig form och därmed skiljer sig från de direkt ur folkmun upptecknade varianterna. Då kan man misstänka att ordspråken har ett bokligt ursprung.²⁹ Bengt af Klintberg nämner också Anna Maria Roos läseböcker *Sörgården* och *I Önnemo* som källor till många av de ännu i dag vanligaste ordspråken i Sverige.³⁰

De första ordspråk som gavs ut på svenska i Finland var egentligen talesätt översatta från finskan. Kort innan Elias Lönnrot gav ut sina utgåvor med finska ordspråk och gåtor publicerade han 1841 i sin tidskrift *Suomi* en uppsats på svenska där han gav en översikt över alla äldre samlingar finska ordspråk och männen bakom insamlingsarbetet, börjande med kyrkoherden i Tammela Laurentius Petri på 1600-talet.³¹ Lönnrot översatte för sina artiklar i *Suomi* 358 finska ordspråk och 210 gåtor till svenska. Urvalet styrdes inte av kravet på representativitet, utan av hur lätt de olika texterna lät sig översättas.³²

När Zacharias Topelius 1875 gav ut läseboken *Boken om Vårt Land* publicerade han under rubriken "Finska ordspråk" 51 av de ordspråk Elias Lönnrot hade översatt till svenska. I inledningen nämner Topelius att det i Lönnrots *Suomen Kansan Sanalaskuja* (1842) fanns hela 7 077 finska ordspråk, och konstaterar: "Det begrundande finska folket har nedlagt många sinnrika tankar i sina sånger, mycken djup visdom i sina ordspråk och gåtor."³³ Via *Boken om Vårt Land* spreds ordspråken till en bred allmänhet och ännu på 1960-talet uppgav många meddelare som sände in material till Folkkultursarkivets pristävling "Kasta inte bort gammal mans ordspråk" att deras varianter var hämtade ur Topelius läsebok.

Tolv år senare, 1887, utkom den populära utgåvan *Finska Ordspråk och Gåtor af Elias Lönnrot*, redigerad av Emil Nervander.³⁴ I boken finns texter hämtade ur Lönnrots artiklar i *Suomi*. Nervander arrangerade materialet tematiskt och redigerade språkdräkten i Lönnrots översättningar något.

Hur insamlades de finlandssvenska ordspråken?

I mitten av 1800-talet blev man medveten om vikten av att samla in traditioner också bland den svenska allmogen i Finland. Föregångsmän var Johan Oskar Immanuel Rancken, verksam vid Vasa gymnasium, där han inspirerade flera elever till insamlingsarbete, och Axel Olof Freudenthal på vars initiativ Nyländska studentavdelningen i Helsingfors började engagera sig i det folkloristiska fältarbetet. Arbetet fortsattes i Svenska landsmålsföreningen i Finland, grundad 1874.

När Svenska litteratursällskapet i Finland grundades 1885 föreslog Ernst Lagus, aktiv inom den tidiga insamlingen, att sällskapet skulle ta över ansvaret för traditionsinsamlingen bland den svenskspråkiga befolkningen i landet. Under Lagus ledning gjordes ett systematiskt insamlingsprogram upp och snart sändes stipendiater ut på fältfärder med avsikt att ta till vara all gammal tradition som ännu fanns kvar. Centrala namn inom ordspråksinsamlingen var Anders Allardt, Mårten Thors, Selim Perklén, V.E.V. Wessman och Väinö Solstrand.

Litteratursällskapets fältstipendiater vägledades av ett detaljerat direktiv utarbetat av sällskapets folkloristiska kommitté. Om insamling av ordspråk gavs följande råd: "Ordspråk eller ordstäf, gåtor och gissningar kunna fås af alla. Dock torde ordstäfven företrädesvis böra sökas bland gamla personer, medan gåtorna företrädesvis samlas från de ungas läppar. Ordspråken vinnas bäst genom flitigt umgänge med folket som inflikar en mängd sådana i sitt tal."³⁵

På fältet mötte insamlarna en repertoar som var blandad på många sätt. Anders Allardt skrev i ett brev till A. O. Freudenthal: "En stor del af ordspråken torde icke förekomma i högsvenskan, andra åter äro saftigare,

150. Hoftan och kärleken kan
 ej följas
 151. Om intet bråsvind och bastan
 hjälper, så är det till döden -
 152. Et finger mer eller mindre
 153. Lifets på fjerd skadar intet -
 154. Hedra den som hedra bör -
 155. Den bästa lotten ligger i botten
 156. Nog duger det att sitta i elden
 med en annan mans rumpa -
 157. Nog duger det at handla med
 en annans mans penning peng
 158. Niska och Klaga tar mangen
 mån af daga,
 Hede är tar så mycket som
 159. Bägge två
 Det är i allt Guld som glimmar.
 160. Lepvor som stüne och hätt -
 161. Blätt öga för en god värn skadar
 intet
 162. På min heder och Paroll -

163. En Karl bör alltid stå vid sina¹⁵
ord, och en häring vid sin präst
164. Det goda kommer aldrig för sent.
165. Då man väntar på något gott,
så väntar man aldrig för länge
166. Sörj på efter gå
167. Jag ej viljan för varket
168. Lofvar rundt och hållen tunt
169. Då man sätter barn i byn
må man själf straxt gå efter
170. Den som vill ha mig, må han
ta mig
171. Den som intet vill se på mig
må han se förbi mig
172. Första dagen alltid värst i
galgen
173. Den som söker så finner han.
174. Hufvudet blir aldrig väl
strättat om man ej är själf i
bästun
175. Den som har frag tro han
må äta kol

Den äldsta ordspråkssamlingen i Svenska litteratursällskapets arkiv tillhörde ursprungligen Svenska landsmålsföreningen i Helsingfors. På det lilla häftets pärm står "Proverbia svecana" och "Salomos ordspråk". Väinö Solstrand antog att häftet kunde dateras till början av 1800-talet. (SLS 178)

förefaller det mig, på bygdemål. Eljes har jag blott sparsamt upptagit rent högsvenska ordspråk som dock i stora mängder användes i Nyland och af allmogemannen inflikas på högsvenska i hans samtal på bygdemål.³⁶ De tillvaratagna ordspråken sällades alltså redan på fältet av insamlarna som bedömde värdet av de enskilda talesätten. Man strävade efter att dokumentera det man uppfattade som det genuint folkliga och lämnade därför bort den del av traditionen som verkade ha färgats av samtiden och ett modernare språkbruk.

Alfred Takolander, som sommaren 1898 gjorde insamlingsarbete på Åland och i Åboland, kunde i sin samling uppvisa hela 903 ordspråk.³⁷ Han meddelade i sin fältberättelse att han noga följt de råd som getts åt sällskapets traditionsinsamlare och undvikit att ta tillvara det välbekanta. Alltså hade han inte upptecknat ”vanliga” ordspråk av typen ”Morgonstund har guld i mund”, ”Bättre sent än aldrig” och annat som fanns tryckt i Topelius *Boken om Vårt Land*.

V. E. V. Wessman, mångårig stipendiat för Svenska litteratursällskapet, sedermera lektor vid Ekenäs seminarium, folklorist och utgivare av flera volymer i *Finlands svenska folkdiktning*, hade stor erfarenhet av insamling av de flesta genrer. Han konstaterade att det vanliga bemötandet då man trädde in i en stuga var ett misstänksamt ”Va sku vi här kunna nogo, vi som e olärda o int ha gått i skola, eller något annat med samma andemening.” En skicklig fältarbetare gav sig emellertid inte, utan klargjorde tålmodigt för de potentiella intervjuobjekten att skolgång och lärdom inte var en förutsättning för samarbetet. Nästa motargument kunde vara att man inte ”bryr sig om dylikt strunt, eller också skyller man på sitt dåliga minne”. ”I förra fallet kan det ofta vara lönlöst att fortsätta samtalet, men icke ändå alltid”, konstaterade Wessman, ”i senare fallet får man åter försöka upphjälpa minnet.”³⁸

Wessman, som specialiserade sig på många olika folkloristiska genrer, menade att ordspråken hörde till de svåraste att samla in. Något enstaka talesätt kunde var man komma på, men att på beställning komma ihåg flera var värre. Ibland kunde dock insamlaren ha tur och stöta på en traditionsexpert, såsom den bagare Wessman mötte under sitt fältarbete i Pirlax, Borgå 1909. ”Inom par timmar radade han upp för mig 200 ordspråk om alla möjliga personer i Borgå socken samt dessutom en hel mängd gamla, av andra för länge sedan glömda ramsor över byarna.”³⁹

År 1916 sammanfattade Wessman sina fältdirektiv i häftet *Anvisningar för insamlandet av folklore* där han gav detaljerade råd om hur insamlingsarbetet kunde underlättas. Han konstaterade att outtömliga förråd av ordspråk och speciellt ordstäv fanns att samla in, men då ordspråken var ”stundens barn” framkallade av speciella situationer var de svårfångade

3

Solstöd ä talisätt = Ordspråk och talesgenheter.
 Från Replot skärgård i Wasatan. Samlade af
 Wilhelm Sjöbergs

1. Te kler de, säm de sko wa från Woro. Elluyk till personer, som äre på något sätt dumt eller ovanligt kläddele. 2. Ja kana int träs he te sko wa e tälvi skapöit, säm de gir. Skapöit = slama af värsta slag. 3. Te ji säm de sko wa från Klavo. Elluyk till personer, hvilka allhy för noy, utan stänligt jikan efter mera, t. ex. giregubok. Om onds Klavo kommer af haf eller en som	vill hafva, eller om det är ett ostnamn är sj. kändt. 4. Do har de nagelais me, ä int säm na falk. Elluyk till personer, som bära sig dumt ät. Nagelais = obegräp följ. el. ovinligt. 5. He brödar po ratan. Elluyk när solstrålar på afatäm återkastas från drifis ut i hafvet. Ratan (ocka brännel röde) = i smältning ständt drifis. 6. Wi ströik me föll sägel in i löm städe. D. v. s. vi gick med fulla sepel

”Skärgårdsbefolkningens uti Replot kommun hvardagliga tal i hemmet och på arbetsfälten äro i hög grad uppblandade med ordspråk och kvicka infall hvilket betydligt underlättar arbetet och förkortar tiden.” Wilhelm Sjöberg samlade ordspråk på Replot i oktober 1904. (SLS 94)

för en insamlare. ”Bäst vore naturligtvis om var och en som använder ordspråk och ordstäv eller hör dem användas genast skulle uppteckna dem jämte nödiga förklaringar: vid vilket tillfälle, om vilka slags personer eller saker de användas. Men detta förblir väl endast en from önskan!” suckade den erfarna fältarbetaren.⁴⁰

Väinö Solstrand – den stora finlandssvenska ordspråksinsamlaren

I maj 1907 tilldelade Svenska litteratursällskapets styrelse fil.kand. Väinö Solstrand (1882–1940) det så kallade Ålandsstipendiet, ett stipendium öronmärkt för fältinsamling i de åländska socknarna. Solstrand hade i sin ansökan understrukt att han, trots att han var bosatt i Helsingfors, under flera somrar vistats på Åland där hans föräldrar vuxit upp och där släktingar till honom ännu var bosatta.

Solstrand tog allvarligt på sin uppgift och gjorde sommaren 1907 fältarbete i två månaders tid på Kumlinge, Brändö och Iniö. Under hösten kompletterade han sitt material med intervjuer bland Iniöbor som rest in till Åbo. Ännu några dagar före julafton plågades han emellertid av

tanken på sina ”knappa uppteckningar västerom skiftet”. Han lämnade huvudstaden för en tidstypisk strapatsrik fältresa:

Dagen före julafton tillryggalade jag dels till häst, dels och till största delen till fots, vägen från södra Houtskär (invid Stockholms-farleden) till Keistiö i Iniö. Här erfor jag att en färd över Skiftet knappast vore tänkbar under den närmaste veckan, då isen ej lagt och i ingen händelse så snart bleve körbar. Då jag slutligen hade kunnat tänka på att på för ändamålet medtagna skidor göra färden över Skiftet var emellertid den tid jag kunde disponera över så långt framskriden att jag ej fann skäl att utsträcka denna vinterresa längre än till Iniö särskilt som jag fann att här för mig ännu mycket återstod att göra. Den 6 januari avreste jag med häst från Iniö till Houtskär, därifrån jag åter anlände till Helsingfors följande dag den 7 kl. 11 tiden på e.m.⁴¹

Speciellt väl lyckades Solstrand med sin insamling av ordspråk. Redan i den första samlingen han sammanställde ingick 486 ordspråk. År 1909 publicerade han artikeln ”Till lägre språkforskningsstadier” där han med olika ordspråksuppteckningar som exempel beskriver lekmannaintresset för språkliga företeelser – bland (som han uttrycker det) ”landsbygdens enkla befolkning”. Hans exempel är i flera fall hämtade från det material han själv nyligen hade samlat in på sin fältresa till Åland och Åboland.⁴²

Solstrand anställdes i september 1908 som amanuens vid Svenska litteratursällskapets arkiv, men ansökte också efter det årligen om fältinsamlingsstipendier. Granskarna i litteratursällskapets folkloristiska kommitté gav hans samlingar höga betyg. Solstrand var också den första insamlaren som renskrev sitt material på skrivmaskin.

Vid litteratursällskapet märkte man snart att Solstrand i egenskap av landsmåls- och ortnamnsforskare var väl skickad att tackla de utgivningsproblem ett traditionsmaterial på gränsområdet mellan filologi och folkloristik krävde.⁴³ När man engagerade redaktörer för arbetet med materialutgåvan *Finlands svenska folkdiktning* föreslogs han därför till utgivare för volymen med ordspråk.⁴⁴ Avsikten med det planerade samverket var att ge ut ett så fullständigt traditionsmaterial som möjligt. Det blev därför angeläget att komplettera det material som sällskapet tidigare hade samlat in och Solstrand inledde detta arbete på Åland och i Åboland somrarna 1912–1914.

Solstrands kompletteringsarbete fortsatte 1915 i Österbotten och i fältberättelsen noterade han att resan pågick den 2–30 november varvid ”halvtannat tiotal socknar” besöktes. Rutten på närmare 500 km tillryggalades med häst och släde, ibland kärra, och tre gånger nödgades Sol-

strand vandra till fots, ”ca 25 km inalles”.⁴⁵ Ännu var arbetet inte färdigt. Solstrand eftersträvade en ”definitiv komplettering” och 1916 tilldelades han ett stipendium för fältarbete i Nyland.

Solstrand upptecknade själv en fjärdedel av de 20 000 finlandssvenska ordspråk som publicerades i *Finlands svenska folkdiktning III. Ordstäv*. I utgåvan tog han också med material som tidigare hade publicerats i den av honom redigerade tidskriften *Hembygden* och i *Brages årsskrift*. I boken finns därtill ordspråksvarianter som hämtats ur svenskspråkiga dagstidningar i Finland.

Solstrand var inläst på paremiologisk litteratur och i artikeln ”Om termerna ’ordstäv’, ’ordspråk’ och närliggande” visar han sin sakkunskap. I valet mellan termerna ordspråk, ordstäv och talesätt, alla, som han uttryckte det, ”i bästa mening folkliga termer”, hade han en förkärlek för ordstäv, som han betecknade som den mest svenska och till sina anor äldsta termen.⁴⁶ *Finlands svenska folkdiktning III* (FSFD III) bär alltså underrubriken ”Ordstäv” som övergripande benämning för genren.

Materialet i utgåvan har indelats i undergrupperna ordspråk, vingade ord (wellerismer) och talesätt (liksnelser). De vingade orden grupperade Solstrand enligt vem som yttrar uttrycket, under rubriker som ”sa gubben/gumman/pojken/flickan/bonden” och ”yrkesmän/mytiska väsen/djur/nationaliteter/personer” anknutna till landskap och socknar och slutligen namngivna personer. Talesätten är uppdelade i liksnelser med eller utan individualisering, där den senare gruppen innefattar ett person- eller ortnamn, till exempel ”Bergströmskans kissan” eller ”Pedersö väderkvarnarna”.

Solstrand uppordnade sitt material alfabetiskt enligt huvudord. Han grupperade varianter av samma ordspråk under en rubrik som ofta är den mest kända versionen av ordspråket. Indelnings- och klassificeringsprinciperna är invecklade, och om man vill ta reda på hur varje enskild ordspråksvariant ser ut måste man gå tillbaka till de arkiverade originalmanuskripten.⁴⁷ I denna utgåva har jag återgivit den text Solstrand har antecknat i sin renskrivna originalsamling. Då flera orter oftast har antecknats efter varje typ kan man emellertid inte veta precis hur varianten sett ut i det ursprungliga, inte längre tillgängliga råmaterialet.

Förutom de tidigare nämnda artiklarna skrev Solstrand ytterligare en text om ordspråk. I ”Ordstäv och gåtor” skriven för verket *Det svenska Finland* (1922) tog han sig an evighetsfrågan: avspeglar ordspråken folksjälén? Trots att Solstrand tyckte sig märka att speciellt många finlandssvenska ordspråk behandlade löftets helgd, aktningen för föräldrar och äldre generationer, arbetsamheten och självrådigheten, var han ändå tvungen att konstatera att de anförda exemplen utgjorde endast en försvinnande liten del av ordspråkens totalmassa. Det finns ordspråk om ”snart sagt alla

upptänkliga områden av mänsklig tanke och verksamhet”, konstaterade han. Endast långa och mödosamma undersökningar kunde – eventuellt – resultera i slutsatser kring sambandet mellan ett folks ordspråksflora och nationalkaraktär, men sådant forskningsarbete tyckte Solstrand knappast var mödan värt.⁴⁸

Efter utgivningen av FSFD III fortsatte Solstrand inte sitt arbete som ordspråksforskare. Han arbetade 1920–1927 som lärare i Mariehamn och 1927–1934 vid Svenska lyceum i Helsingfors, blev 1932 docent i nordisk filologi och 1934 lektor i svenska språket vid Helsingfors universitet och vid Tekniska läroverket i Helsingfors. Solstrand var under många år medlem i statens examensnämnd i svenska språket.

Insamlingen fortsätter

Även efter att FSFD III utkommit 1923 fortsatte fältinsamlarna vid literatursällskapet och dess folkkultursarkiv, som grundades 1937, att samla ordspråk vid sidan av annat traditionsmaterial. År 1961 ansågs tiden vara mogen för en större nysatsning på området, och pristävlingen ”Kasta inte bort gammal mans ordspråk” (SLS 740) utarbetades av Kurt Zilliacus och Olav Ahlbäck.

I följebrevet till meddelarna använde sig upphovsmännen i likhet med Väinö Solstrand av termen ”ordstäv” som grupperande benämning på genren. Det insända materialet fick vara ”långt eller kort, fult eller vackert, ofta eller sällan brukat”. Men allt man hade läst i böcker skulle uteslutas likaså material som kunde betecknas som tillfälligt skapat eller som ”vanligt tal”. Vad gäller återgivningen av dialekten underströk Zilliacus och Ahlbäck att de vanliga skrivtecknen räckte väl till. Svararen behövde alltså inte ha kännedom om landsmålsalfabetet eller annan professionell ljudbetecknande skrift. Några exempel på hur uppteckningarna kunde se ut gavs också: ”Större sjiip ha sigla koll såm en sviinhåoa” och ”Moli mårå, klaarår daa”. Skribenterna uppmanades också med några ord berätta vad ordstävets betyder och när det används.

Av svaren ser man att urvalet kunde vålla ordspråksexperterna på fältet huvudbry. En svarare från Pargas skrev: ”Mig förefaller det ofta vanskligt att draga en exakt gräns mellan ordspråken och annat krafs såsom anekdoter, slagord m.m. Ej sällan hör man just poängen i en anekdot begagnas som ordstäv.”⁴⁹ I den tidigare fältinsamlingen hade man haft kutymen att inte teckna upp det som var ”allmänt känt”. Också deltagarna i pristävlingen försökte göra skillnad på ”det banala” och ”det värdefulla”. ”Jag har undvikit att nedteckna sådana ordspråk som är allmänt använda överallt, men det kan hända att något sådant kommit med ändå och det beror givetvis på min okunnighet,” skrev en av svararna.⁵⁰

Tävlingen blev en stor framgång. Sammanlagt inlämnade 185 svarare 22 266 ordspråk och alla delar av Svenskfinland var väl företrädde. Första pris tilldelades Holger Rosenström från Borgå (1 176 texter), andra pris delades av Hjalmar Tallberg med material från Kyrkslätt och Esbo (962 texter) och Gunhild Wasström från Sjundeå (1 182 texter). I den förteckning arkivet gjorde över de fyrtio bästa svaren avslöjas urvalskriterierna. Man noterade vilka svarare som hade lyckats med återgivningen av dialekten, i vad mån urvalet kunde betecknas som ”gott”, i vad mån samlingen kunde anses vara ”genuin” och om kommentarer till ordspråken ingick i svaret. Tävlingsresultatet kungjordes bland annat i *Hufvudstadsbladet* den 24 mars 1961.

I sina följebrev berättade svararna något om sin syn på det material de hade sänt in och många menade att arkivets förfrågan kom i sista minuten: ”Dessa ordstäv, i många fall personliga uttalanden voro i min barndom antagna i allmänt bruk hos äldre personer. De voro så ingrodda i allmänhetens talesätt att de gällde som ett konversationslexikon ur minnets rika källa. Numera äro ”ordstöden” ur bruk och komma i en snar framtid att helt falla i glömska.”⁵¹

”Ett språk utan ordspråk, är urlakat, utan must”, skrev en meddelare från Vasa.⁵² Trots att tävlingsarrangörerna hade speciellt uppmanat deltagarna att meddela också mera vågade texter, oroade sig skribenterna för mottagandet. För att undvika chockverkan borde någon ”stadgad och beprövad man i tävlingskommittén först läsa igenom materialet”, tyckte en svarare från Jakobstad.⁵³ Andra svarare gömde generat undan de saftigaste exemplen på folklig humor.

Som synes är ordstäven som användes i folkmålen ofta mustfulla. Det sannfärdiga i dem kan inte förnekas ehuru det grovkorniga är så förekommande att man nästan vämjes vid att knacka ned det på en skrivmaskin. Ett sådant och ett till har jag ännu från Jeppo, men som jag medsänder förseglad: En hantverkare som inte är riktigt villig att åtaga sig ett arbete skyller på att han knappt har tid. Kunden säger att det går med detsamma. Hantverkaren säger: ”E ji bara et som går me tisam – piss tå an skiter”. Det andra som jag hört som glädjeuttryck när det gällt att prova en skruv eller tapp och som visat sig passa: ”Passar som pittin i Greta”. Troligen det mest använda ordstäv i Jeppo, men självfallet på behörigt avstånd från allt vad Greta och medsyster kan kallas.⁵⁴

Andra kommentarer berör själva insamlingsproceduren och förvåningen över att man själv hade så mycket att komma med:

Det var mycket intressant att koppla tankarna på gamla ordstäv. Först tänkte jag: kanske jag minns femtio. Men de kom liksom av sig själv, utan nämnvärd ansträngning under arbetet inne eller ute, och då jag vaknade var hela huvudet som fullt av ordstäv. Jag hade till hands ett litet häfte och tecknade upp dem efter hand. [...] Kanhända har vi nu ett vackrare språk, men ett fantasilösare och färglösare än det våra förfäder använde i helg och socken.⁵⁵

Svararna konstaterade att ordspråken kunde vara svåra att minnas på beställning. I en speciell utlösande situation dök de emellertid spontant upp, vilket en meddelare från Pargas konstaterade i ett P.S. sist på sidan i sitt svar: "Ett exempel hur ordstävnen kan komma fram. En dag efter det allt var färdigskrivet. Gumman min tappa synålen på golvet och sökte efter den och sökte länge tills hon hitta den, då slank ordstävnen ut 'Hä hittas allt såm int tyvn taar.'⁵⁶ Ordspråkssamlaren bör alltså leva i ständig beredskap: "Besvärligt har det varit, men kärt besvär. Det har gällt att alltid ha papper och penna med, både vid arbetsplatsen och vid sängen till natten, ty lika fort som man kommer ihåg ett ordstäv så är det glömt."⁵⁷ Alla insamlade ordspråk registrerades på kartotekskort och systematiserades i ett stort register där de är sökbara enligt huvudord och enligt kategori som liknelser, wellerismer och talesätt.

År 1962 kungjordes åter en stor ordspråkstävling. För att fira sitt 100-årsjubileum utlyste Nordiska föreningsbanken en tävling om ordspråk, vitsar och anekdoter med pengar som tema. I uppropet i *Hufvudstadsbladet* den 16 mars 1962 inringas området till att beröra också sparande och bankväsendet, allt som på ett eller annat sätt tangerar pengar. Tävlingen utlystes samtidigt av Finska Litteratursällskapet. I uppropet gavs också rådet: "Det lönar sig att lyssna noga när äldre människor talar om sådana saker och att ställa frågor till dem. Så gäller det att skriva ner ordspråken ord för ord i den form man har hört dem. Det är viktigt att dialekten bevaras i ursprungligt skick."⁵⁸ Man poängterade att juryn vid bedömningen beaktade både kvantiteten och kvaliteten, men att kvaliteten dock var det viktigaste.

Resultatet var åter stort, sammanlagt 210 000 ordspråk av vilka 10 000 på svenska.⁵⁹ Också detta material har i sin helhet registrerats vid Folkkultursarkivet och indelats typologiskt. Dessa två stora samlingar, med arkivsignum SLS 740 och SLS 762, utgör stommen i denna ordspråksutgåva. Till skillnad från det äldre materialet har dessa samlingar inte tidigare publicerats i ett större sammanhang.

Finlandssvenskarna berättar om sina ordspråk

Outi Lauhakangas har i sin doktorsavhandling *Puheesta ihminen tunnetaan. Sananlaskujen funktiot sosiaalisessa vuorovaikutuksessa* (2004) studerat ordspråkens funktion i social kommunikation. Hon konstaterar att ordspråken används i huvudsakligen tre interaktiva situationer:

1. när man för att stötta normer och seder motiverar sin åsikt med ett ordspråk som är ”buret av traditionell kraft”.
2. när man för att undvika en konfliktsituation vädjar till ett ordspråk som tredje auktoritet.
3. när man genom en humoristisk ordvrängning stärker gemenskapen och den egna identiteten gentemot ”de utomstående”.⁶⁰

Lauhakangas konstaterar att det inte alltid är lätt att få korn på de situationer där ordspråk används då dessa ofta har karaktären av flyktiga performanser som är omöjliga att registrera. De äldre insamlarnas vana att bära med sig ett anteckningsblock i fickan är inte heller i dagens värld någon dålig metod, menar hon.

I det gamla finlandssvenska traditionsmaterialet finns ytterst få konkreta uppgifter om det faktiska bruket av ordspråk och om betydelsen av enskilda talesätt. Flera äldre meddelare menar i likhet med Eva-Brita Uthardt från Malax i Österbotten, som 1989 sände in en rikligt kommenterad samling ordspråk, att många gamla talesätt tycks ha dött ut.

Ibland då jag diskuterar med mina barnbarn faller mig automatiskt något gammalt ordspråk in, men då märker jag att jag först blir tvungen att förklara det. Åt folk av min årgång behöver man inte förklara annat än sånt som varit gängse i någon helt annan trakt och som inte alla känner till. Alla dessa ordspråk är ju dock en del av vår historia. Kanske det på ett sätt innebär en språklig utarmning att en stor del av dessa allmänt kända ordstäv försvinner. Ta nu bara t.ex. ”Arboga ölet”. Det uttrycket återfinns väl nog bara i historieböckerna om Nordens historia. Men min far f. 1892 använde det helt naturligt i vissa sammanhang. Om t.ex. någon länge väntad person äntligen visade sig, kunde det heta ”kommer sent som Arboga ölet”.⁶¹

År 1996 sände Folkkultursarkivet i samarbete med Österbottens traditionsarkiv ut uppropet ”Därför använder jag ordspråk” (SLS 1887) där särskilt ”ordspråkssituationer” efterlystes, det vill säga sammanhang då man använt ett ordspråk. Arkivet bad svararna försöka komma ihåg vad som sagts, hur de samtalande reagerat och vad ordspråket i denna spe-

ciella situation haft för betydelse. Tävlingen resulterade i endast 16 svar, men den sammanlagda skörden ordspråk uppgick till hela 1 286 texter.⁶²

Ordspråken levde alltså, men skribenterna underströk att de var svåra att komma ihåg på beställning. Många svarare konstaterade att de haft uppfattningen att ordspråken inte användes lika mycket som förr. När man nu i forskningssyfte var mera uppmärksam upptäckte man emellertid att så inte var fallet, eller som en svarare uttryckte det: ”Ordspråken är nog också användbara för dagens generation, i tv, radio och tidningar, särskilt i kåserier. Och i vanliga samtal inte att förglömma.” Många ordspråk är så inkörda i talspråket att de knappt noteras som hävdvunna talesätt. Samma meddelare berättar:

”Man ska inte ropa hoj förrän man är över bäcken” hörde jag ett par gånger under valvakan den 20 oktober 1996. När Ole Norrback intervjuades, då det började se ut som att Astrid Thors skulle bli invald i EU-parlamentet, yttrade han de kända orden. Han ville inte gå händelserna i förväg, det var bäst att avvakta. Ordspråket ”Ingen kan hjälpa alla, men alla kan hjälpa någon” hörde jag åter nyligen i en TV-gudstjänst när pastorn talade varmt för att hjälpa medmänniskor som lider nöd.⁶³

Ordspråk och talesätt berättades också ingå i den interna familjergongen och meddelarna berättade om situationer där talesätten i dels underhållande, dels fostrande syfte plockades fram.

När jag som liten, kanske upp till sjuårsåldern, i min mormors (hon var född 1851) tycke tog till lipen i onödan, brukade hon raljerande fråga: ”Värmer du badvatten åt rättorna?” Då upphörde täreflödet vanligen bums. Varifrån uttrycket härstammar har jag ingen aning om. Kanske man kunde gissa på någon folksaga. Halkade jag och föll omkull på det bonade golvet, frågade mormor hastigt: ”Hitta du nånting?” antagligen för att avvärja en eventuell gråtattack.⁶⁴

Ordspråken uppfattades som en familjetradition man ville värna om och föra vidare. Sådär berättar en kvinna om sin ungdom på 1950–60-talen:

”Friskt vågat, hälften vunnet”, sade pappa åt oss barn när vi betvivlade vår egen förmåga. ”Övning ger färdighet” fick vi också höra. ”Skam den som ger sig” om vi ville ge upp med någonting påbörjat. ”Trägen vinner” uppmanades vi ofta. ”Ärlighet varar längst” lärdes vi när vi försökte slingra oss från den obarmhärtiga sanningen. ”Morgonstund har guld i

mund”, sa pappa när vi skulle upp på morgonen, vi fick aldrig ligga och dra oss.⁶⁵

Många lokala ordspråk hänger ihop med någon historia:

’Illby haståt’ blev ett talesätt när en man ringde från Borgå till sin hustru här i byn. Han hade bråttom och begärde på det sättet i centralen. På den tiden fanns det bara manuella centraler. En gång när jag betalade i bussen till Illby stod en okänd man bredvid mig. ’Aj, Illby haståt’, sa han. Uttrycket tycks ha spritt sig också utanför vår by, eftersom en främling kände till det.⁶⁶

Många ordspråk lärde man sig i skolan:

Häromdagen råkade jag få i min hand några gamla skolhäften från folkskoltiden och började bläddra i dem. I ett stilskrivningshäfte från 30-talet fann jag bland bokstäverna flera ordspråk som vi i skolan hade fått öva oss att skriva snyggt. Innehållet är klart och tydligt, det behövs ingen förklaring. ”Hedra din far och mor”, ”Ont sällskap fördärvar dig”, ”Ungdoms möda, ålderdoms ro”, ”Utan möda ingen föda”, ”Världen vet vad trenne veta”, ”Yvs ej av fädrens ära”. Jag minns att det också fanns ordspråk i skolans läseböcker, alla avsedda att ge eleverna lärdom och visdomsord att följa.⁶⁷

Wellerismerna kunde kombineras med någon speciell ordsbo:

’Ja siir ja siir, sa Blinda Sara’. Det var en känd blind gumma på Åland som ville veta hur olika saker i världen såg ut. Folk förklarade för henne och då hon greppat vad det rörde sig om sa hon alltid; Jag sir, jag sir. Ordstävets användes flitigt på Åland ännu på 1970-talet. Jag hörde det ute i Föglö och också i Mariehamn under senare delen av 70-talet.⁶⁸

En av de återgivna berättelserna illustrerar Outi Lauhakangas tredje brukssituation, användningen av ett traditionellt talesätt då man diplomatiskt vill undvika en konflikt:

Mitt eget favoritordstäv är ”Allvarsamt och rakt som då måosson [mormor, gammelmor] foll åv skollan”. Äldre folk var stränga och klädde sig i mörka, allvarliga färger. Måosson var inget undantag. Rak och stel av ålder fanns hon där. Då något blev gammalt kastade man det upp mot mellantaket eller vinden ovanför bastun. Dit ledde en brunnött stega med

VILKA FINLANDSSVENSKA ORDSPRÅK ÄR VANLIGAST?

Antalet uppteckningar i Svenska litteratursällskapets arkiv anges inom parentes

Mycket vill ha mera. (196)

Den som spar han har. (188)

Man ska inte flyga högre än vingarna bär. (139)

Som man bäddar får man ligga. (138)

Många bäckar små blir en stor å. (138)

Man skall inte ropa hej förrän man är över bäcken. (137)

Prästsäcken är utan botten/Utan botten som prästsäcken. (135)

Arga hundar får rivet skinn. (129)

Man ska inte döma hunden efter håren. (129)

Bättre en fågel i handen än tio i skogen. (128)

Små sår och fattiga föräldrar ska man inte förakta. (119)

Äpplet/kvisten faller inte långt från trädet. (119)

I det lugnaste vattnet går de största fiskarna. (118)

Den som gräver en grop åt andra faller själv däri. (115)

Skomakarens käring och smedens mår har sämst på fötterna. (113)

Var skulle slevan vara om inte i grytan. (113)

Ingen rök utan eld. (113)

Den som gapar efter mycket mister ofta hela stycket. (112)

Allt är inte guld som glimmar. (111)

Det är inte ens skuld då två träter. (107)

Mycket går åt, men lite räcker till. (107)

Bättre brödlös än rädlös. (107)

Morgonstund har guld i mund. (107)

Slösa med pennin, mista marken. (107)

Ståt skall föras fast bröd ska lånas. (106)

Gamla/nya kvastar. (105)

Väljer i vädlingen, stannar i starren. (102)

Skrattar bäst som skrattar sist. (101)

Slicka inte förrän det droppar. (101)

En flygande fågel får något. (101)

Borta bra men hemma bäst. (100)

Tok gjorde som galen bad. (100)

runda tvärsår. Farmor skulle upp på vinden, svajade till och föll bakåt utan att ändra en min. Flickan som redan var uppe betraktade hennes ansikte i förskräckelsen över vad som hände. Ungar har gott minne. Måosson hade inte ändrat en min. Händelsen fick följande fortsättning. Grannfrun hade varit in till kommuncentrum eller "siti" som det kallades i folkmun. Hon hade passat på att köpa sig ett nytt klänningstyg men var känd för att ha dålig klädsmaak. Nu hade hon bett grannhustrun in på kaffe och ville visa sitt köp och få en kommentar. Grannhustrun ville inte säga något sårande och svarade undvikande, men frun gav sig inte. "Nå säg no, va tyckä du", upprepade hon. "Jaanå, he je ju alvarsamt å rakt som tå måosson foll åv skollan", svarade hustrun. Sedan drack de kaffe.⁶⁹

Studier om finlandssvenska ordspråk

Väinö Solstrands volym med ordspråk i *Finlands svenska folkdiktning* utkom 1923. När språkforskaren Rolf Pipping elva år senare skrev artikeln

”Östsvenska ordspråk med anor från medeltiden” påpekade han att ingen egentligen studerat volymen och dess innehåll sedan den utkommit. Själv hade han gjort en jämförelse mellan de i boken publicerade ”östsvenska ordspråken” och en samling svenska och danska medeltidsordspråk utgivna av Axel Kock och Carl af Petersens på 1890-talet. Bland ordspråken i FSFD III hittade Pipping ett fyrtiotal med anor i medeltiden vilka inte hade genomgått några större förändringar genom tiderna. Han nämner t.ex. ”Bättre en fågel i handen än tio i skogen”, ”Allt är inte guld som glimmar”, ”Det är svårt att lära en gammal hund sitta” och ”Den som i leken går skall leken tåla.”⁷⁰

Kristian Slotte behandlade i seminarieföredraget ”Yngre finlandssvenska ordspråk” det stora ordspråksmaterial Folkkultursarkivet hade samlat in 1961 (SLS 740 ”Kasta inte bort gammal mans ordspråk”). Slottes avsikt var att här hitta ordspråk som sannolikt hade varit i bruk kring sekelskiftet 1900 i svenska Finland, men av någon anledning inte hade tagits med i FSFD III. Han försökte också hitta genuint finlandssvenska ordspråk. Slotte konstaterade att hans stickprov visade att Solstrands samling inte var fullständig och att en hel del nya ordspråk dessutom uppstått under det gångna halvsekle. ⁷¹ Han fortsatte analysen i sin avhandling pro gradu ”Finlandssvenska ordspråk” där han granskade materialet i SLS 740, begränsande sig till de ordspråk som hade tre eller flera belägg. Skillnaderna mellan det i FSFD III utgivna och det nyinsamlade materialet kunde enligt Slotte även bero på olikheter i redigeringsprinciperna, t.ex. hade Solstrand inte alltid tagit med ordspråk med rötter i Bibeln. ⁷² Exempel på ”yngre finlandssvenska ordspråk”, det vill säga ordspråk som inte fanns belagda i de äldre arkivsamlingarna är:⁷³

Gud har inte skapat kråkan till någon sångfågel. Karleby, Oravais

Det går inte att skita och hålla före. Malax, Närpes, Jeppo, Oravais, Esse, Solv

Snål får man vara men inte glupen. Liljendal, Pernå

Det är ingen nöd att klå sig i arshålet när andra sätter till naglar.

Jomala, Lemland, Finström, Sund

Spara när man har och spara när man inte har det blir bara spara.

Lemland, Vårdö, Malax, Pedersöre

Han är inte vis som skrattar åt en fis. Jeppo, Esse, Pargas

Slotte lade också märke till att vissa ordspråk inte hade någon äldre historia i Svenskfinland, utan hade sina motsvarigheter i rikssvenska ordspråksböcker.⁷⁴

Ett gott skratt förlänger livet.
Hämnden är ljuv.
Man ska inte elda för kråkorna.
Man skall inte såga av den gren man själv sitter på.
Livet är inte alltid en dans på rosor.
Man ska inte kasta sten när man själv sitter i glashus.
Man ska hålla tungan rätt i munnen.

Bland de yngre finlandssvenska ordspråken fanns också ett antal ordspråk som endast hade finska motsvarigheter:

Man skall inte gå i bastun om det inte klöjas. Kvevlax, Esse, Larsmo, Karleby, Pedersöre
Älä mene syhyämättä saunaan. Ylihärmä

Höstkalv och vårgris lägg på om du är vis. Korsholm, Karleby, Jeppo, Oravais, Pedersöre, Vörå, Esse
Keväinen kakku (karitsa) ja syksyinen sian porsas menestyvät. Jurva

Linnet blir gull, men ull blir mull. Övermark, Sideby, Eckerö, Sund, Jomala, Pernå
Pellavat kullaks ja villat mullaks. Pöytyä

Somliga har fått med sleven och andra med skeden. Pedersöre, Korsholm, Malax
Jos on lusikalla annettu ei voi kauhalla vaatia. Töysä

Hushålla med savelstickorna och drick champagne. Solv, Nagu, Pargas, Sideby
Säästää tulitikkuja juo samppanjaa. Kajana
Kun seästä tulitikun niin soa jouluna viina ryyppy. Sysmä

I det sista fallet ansåg sig Slotte inte kunna bedöma i vilken riktning lånet gått.⁷⁵

Jämförelser mellan finska och svenska ordspråk har gjorts av Seija Tiisala som i artikeln ”Ei hätä ole tämän näköinen. Att tolka och översätta ordspråk och talesätt” har tagit upp svårigheten med att översätta ordspråk och talesätt. Det finns ordspråk som både vad gäller metafor och syntaktisk utformning är fullkomligt lika utformade i olika kulturer. Detta gäller oftast urgamla, internationella ordspråk. Det finns förstås också talesätt som är så förankrade i den egna kulturen att de saknar motsvarigheter i andra

länders ordspråksbestånd. Tillsammans med Olli Nuutinen har Tiisala utgivit boken *Sano minun sanoneen – Sanna mina ord* som innehåller över 1 000 ordspråk och talesätt på finska och svenska – här har man uttryckligen koncentrerat sig på texter som motsvarar varandra.⁷⁶

Nancy Pettersson har i sin avhandling pro gradu ”Flit ger bröd, men lättja nöd” kulturanalytiskt behandlat de 199 ordspråken om pengar, rikedom och fattigdom som finns tryckta i FSFD III. Hennes slutsats är att ordspråken med detta tema avspeglar bondens livsvillkor i det rurala sekelskiftessamhället. Också några andra studier har analyserat de finlandssvenska ordspråkens innehåll och betydelse. Ingalill Ihrcke har i proseminarieuppsatsen ”Attityder till ålderdomen i de finlandssvenska ordspråken” jämfört synen på åldrandet och äldre personer i de ordspråk som publicerades i FSFD III med senare insamlat material. Ihrcke konstaterar att attityderna till åldringar i de nyare ordspråken är aningen positivare. Anne Gustavsson har i artikeln ”Trodde det var folk, men det var bara finnar” sökt etnocentriska attityder i folkloren, bland annat i ordspråken. Speciellt hittar man sådana i de finlandssvenska wellerismerna där bland annat finnarnas språksvårigheter illustreras.⁷⁷

I artikeln ”Nu är det kokta fläsket stekt. Om ordspråk och talesätt” använder sig Ulrika Wolf-Knuts av ett teoretiskt grepp när hon på ordspråket i rubriken anpassar ordspråksforskaren Peter Seitelns analysmodell. Seitel beaktar interaktionssituationen (när och i diskussion mellan vem ett ordspråk används), situationen i ordspråket (den händelse som beskrivs i texten) och kontextsituationen (den händelse som ordspråket hänvisar till). Wolf-Knuts konstaterar sammanfattande att det krav på full förståelighet av ett ordspråk som Seitel fastställer inte är allmängiltigt. Ett måleriskt, men egentligen obegripligt uttryck, som ”nu är det kokta fläsket stekt”, kan användas om det fyller en viss funktion som det av traditionen har ansetts fylla, det vill säga om man i praktiken vet vad uttrycket anspelar på.⁷⁸

Hur ska ordspråk systematiseras?

Ordspråk finns i tusentals typer och varianter. Forskarna som har redigerat ordspråksutgåvor har under olika tider valt att gruppera sitt material på olika sätt. Litteraturen på området är mycket stor och består av både lärda och populära utgåvor. En aktiv och högst produktiv internationell forskarkår arbetar ständigt med frågor kring ordspråkens systematisering och innehållsanalys. Samtidigt intresserar talesätten en bred kulturhistoriskt nyfiken allmänhet. Problemet för utgivarna är att ordna materialet så det är lättåtkomligt för läsaren och forskaren.

Matti Kuusi har i *Towards an International Type-System of Proverbs* gått igenom 973 ordspråksutgåvor från hela världen och förtecknat hur

redaktörerna valt att systematisera materialet. Det vanligaste är enligt hans statistik alfabetisk och tematisk systematisering. Andra indelningsgrunder kan bland annat vara kronologiska, metaforiska eller strukturella.⁷⁹ Kuusi har själv i sina egna stora ordspråksutgåvor valt olika sätt att dela in materialet på, ibland alfabetiskt och ibland tematiskt under beskrivande deviser.⁸⁰ Han karakteriserar sina ordspråkssamlingar som mikrokosmos vari människans drömmar och konflikter, tro och tvivel, lusta och helighetskänsla, humor och ödestro, estetik och etik, ja de flesta dimensioner av världsbilden kommer till uttryck.⁸¹ I alla Kuusis utgåvor ingår detaljerade sakordsregister.

När Kuusi i samarbete med Kari Laukkanen och Pekka Hakamies utgav dryga 16 000 finska ordspråk i utgåvan *Sananlaskut* sorterade man materialet alfabetiskt. Kari Laukkanen konstaterar i beskrivningen av hur boken redigerats att man låtit ordspråken bibehålla den form i vilken de upptecknats på fältet, vilket lett till att samma ordspråk till och med på samma ort kan uppges i mycket varierande språkdräkt. En ordspråksutgåva kan därför inte ses som en tillförlitlig och entydig dialektordbok.⁸²

I Fredrik Ströms *Svenska ordspråk* är texterna indelade i 30 kategorier med teman som yrken, människolivets förlopp, känslor, egenskaper, vardagssysslor, kropp, egendomar och natur – en metod som också valdes vid sammanställningen av denna bok och många andra populära materialutgåvor.⁸³ Språkvetaren och ordboksredaktören Pelle Holm har i *Ordspråk och talesätt* alfabetiserat texterna enligt, som han uttrycker det, ”kärnan i uttrycket eller det som ordspråket handlar om”. För att antyda ordspråkens ålder har Holm tagit med hänvisningar till äldre ordspråkssamlingar.⁸⁴

Ytterligare ett sätt att indela materialet företräds av Magdalena Hellquists utgåva *Bättre grå kaka än ingen smaka*.⁸⁵ Hellquist konstaterar mycket riktigt att det är svårt att belägga ett ordspråk med endast en karakteristik. Hennes samling ordspråk och talesätt från Övre Norrland är grupperad i 31 beskrivande kapitel där föreställnings- och traditionsvärlden bakom texterna samlats under större block med rubriker som ”Människansandel, laster och dygder”, ”I familj och samhälle” och ”Om livets och naturens egendomligheter”. De flesta delkapitlen har sina motsvarigheter i systematiken i Fredrik Ströms utgåva, men utgivargreppet är sammanfattande, kommenterande och resonerande.

Ordspråken i dag: travestier, nytolkningar och mediebruk

Anna Birgitta Rooth har funderat över i vad mån den stora internationella ordspråksskatten egentligen använts i vardagen. Ordspråken är situationens barn, och ett kartläggande av den flyktiga förekomsten skulle kräva ett ingående och välplanerat dokumentationsarbete. Rooth nämner som

exempel att det skulle vara intressant att gå igenom riksdagsprotokoll från olika tider för att se hur ordspråk användes som retoriska stilmedel. I dag kan man se ordspråken användas som knorr i tidningspress och i olika mediasammanhang.⁸⁶

Matti Kuusi studerade under sin forskarbana finska ordspråk i ett mycket långt tidsperspektiv. I en av sina sista artiklar på området beskrev han nya drag i ordspråksbeståndet på 1980-talet och konstaterade att de dialektala och regionala skillnaderna har utjämnats. Olikheter föreligger snarare generationerna emellan och mellan landsort och stadsmiljö. Många gamla ordspråk har fallit i glömska, men flera nya har också uppkommit, ofta med grund i det traditionella materialet. Kuusi fastslog att ordspråken lever kvar i folkmun och att genren integrerat antika och kristna tänkesätt i den finska vardagsdiskussionen på ett sätt som knappast tyder på att ordspråken håller på att försvinna. Samtidigt är förändringen och variationen ordspråksgenrens främsta kännetecken – i takt med världens och tidens förändringar.⁸⁷

Ordspråken lever i de situationer där något utlöser yttrandet av dem. Liisa Granbom-Herranen, som granskat ordspråken i ett självbiografiskt frågelistmaterial, har konstaterat att barn inte uppfattar talesätten som ett arv från äldre generationer utan som delar av en helhetsupplevelse. Ordspråket kan fungera som en minnesregel eller ett direktiv. Den betydelse man i barndomen gav ett ordspråk kan också återkomma när man använder det som vuxen.⁸⁸

Proverbs Are Never Out of Season har vår tids mest produktive ordspråksforskare Wolfgang Mieder rubricerat ett av sina verk. Han analyserar bland annat många allmänt kända ordspråk och deras historia och även förekomsten av talesätten i dagligt bruk, såsom i tecknade serier, reklamtexter och politiska skämtteckningar.⁸⁹ I ”*Yes we can*”. *Barack Obamas Proverbial Rhetoric* har Mieder studerat den amerikanske presidenten Barack Obamas retorik både i självbiografiska böcker, tal, intervjuer och nyhetsinslag och kunnat förteckna hela 1 714 ordspråk, ordspråksämnen och färgstarka metaforer i hans formuleringar.⁹⁰ Mieder presenterar i *Proverbs. A Handbook* hur ordspråksgenren i dag används i politiken, litteraturen, i visor och vardagsliv, som slagord i reklam och som rubriker i tidningspressen. Han konstaterar att det finns över 20 000 volymer skrivna om ordspråk och att litteraturen växer med flera hundra utgåvor per år.⁹¹ Dagens ordspråk lever ofta i form av ”antisprichwörter”, en av Mieder myntad term för ordspråk som parodierats eller förvrängts för att uppnå en humoristisk effekt.⁹²

För att det förnyade bruket ska fungera krävs givetvis att åhörarna genast kan identifiera ursprungstexterna som etablerade ordspråk. Bara

då kan den nya kombinationen roa. En kvinna (f. 1912) som deltog i Folkkultursarkivets insamlingstävling 1996 minns att ordspråkstravestierna var på modet redan tidigare:

I min tidiga ungdom utlyste en finlandssvensk tidskrift, "Veckans krönika" tror jag det var, en tävling där det gällde att slå ihop två eller flera ordspråk till ett nytt. Syftet var att få till stånd en så komisk effekt som möjligt. Första priset tillföll "Bränt barn gör en stor å och faller själv däri." (Bränt barn skyr elden. Många bäckar små gör en stor å. Den som gräver en grop åt andra faller själv däri). Det bekanta Bränt barn luktar illa fanns också bland förslagen, men om det blev prisbelönt minns jag inte.⁹³

Nyskapade ordspråk har publicerats i Sverige av Ulf Palmenfelt vars samling *Ordspråk i tiden* kom till efter ett upprop i Sveriges Television 1991. I sin kommentar konstaterar Palmenfelt att ordspråken i antologin, i likhet med äldre tiders talesätt, fungerar som verbala slagträn i situationer då sakargumenten tryter. I utgåvan finns också en mängd parodier på gamla ordspråk:

Bättre en kompis i skogen än tio på krogen.
Den som gräver en grop åt andra skall ha avtalsenlig lön.
Liten duva släpper ofta stort lass.
Det är bäst att smita medan liket är varmt.
Bättre fäkta än fly förbannad.
En fluga gör att man inte somnar.
Det är svårt att lära en gammal hund att låta bli att sitta.
Den som spar han har men inte så roligt.
Bättre brödlös än redlös.⁹⁴

Hur kommer då framtidens ordspråk att se ut? Per-Anders Hellqvist har i volymen *Bevingat 90-tal. Ord och uttryck i årtusendets final* samlat ord och uttryck han definierar som "råmaterial" som med tiden kan omformas till allmänna talesätt. Här återfinns texter från filmvärlden, tv-serier och reklam. Många av uttrycken är sannolikt tidsbundna, medan andra kan leva vidare i talesättsfloran.⁹⁵

Kristian Kristiansen, som gett ut ca 4 000 danska ordspråk från olika tider, har intervjuat danska politiker om deras bruk av ordspråk i texter och anföranden. Många politiker uppgav sig gärna använda gamla vis-

domsord i sina uttalanden då de ofta har en bekräftande effekt, och för att ordspråkets korta formulering redan i sig självt uttrycker en del av det man vill ha sagt.⁹⁶

År 2001 hade en redaktör på den finlandssvenska ungdomskanalen Radio Extrem kommit över ett exemplar av FSFD III. Mellan olika programinslag presenterade man ett ordspråk i boken, följt av preciseringen ”Väinö Solstrands ordspråk”. Solstrand fick alltså överraskande den temporära rollen av en hemlighetsfull mediefigur och hans identitet förklarades aldrig närmare i sändningarna.

Enkäter visar emellertid att många ordstäv lever kvar i ungdomars dagliga tal. När Radio Extrem våren 2017 gjorde en webbförfrågan om lokala talesätt som skymfar grannstaden ingick i svarskommentarerna en hel del nya ordvändningar, men också överraskande många ålderdomliga liknelser och wellerismer.⁹⁷

Redan en hastig titt i dagspressen visar att klassiska ordspråk ofta används som slående rubriker i tidningsledare, bloggar och kolumner. Lika ofta varierar och parodierar man allmänt kända ordspråk. Nedan några exempel från *Hufvudstadsbladet*:

- *Mycket skrik – ingen ull.* Ledarstick om de skyhöga optionerna i statsägda bolaget Fortum och det efterspel dessa väckte bland politikerna, 15.10.2005.
- *Härefter kan ordspråket ”lätt som en plätt” ersättas med ”lätt som bankbyte”.* Tapiolabankens annons, 24.10.2008.
- *Mycket skrik för lite ull.* Börsanalytikern Danny Lindqvists kolumn som analyserar tecken på en kommande recession – eller en motsatt utveckling på finansmarknaden, 3.2.2008.
- *Först till kvarn får billiga bussbiljetter.* Artikel om lågprisbussbolagens biljettförsäljning, 6.1.2013.
- *Ärlighet varar längst.* SFP-ordföranden Carl Haglunds kolumn inför riksdagsvalet, 31.1.2015.
- *Den som spar, hen har.* Artikel om fondsparande, 27.2.2015.
- *Egen härd är guld värd.* Ledare om funktionsnedsattas möjlighet till eget boende, 27.5.2016.
- *Svårt äta kakan och ha den kvar.* Ledare om sannfinländarnas politiska balansgång, 6.1.2016.
- *Först till kvarn shoppar först.* Reklam för Black Friday i köpcentret Kamppi, 24.11.2016.

Outi Lauhakangas som har undersökt användningen av ordspråk på olika diskussionsforum på internet har märkt att genren oftast används

Ordspråk används ofta i dagspressen – i både ursprunglig och travestierad form.

uttryckligen i sin gamla etablerade form. Hon konstaterar att ordspråken i de sociala mediernas tid kommit i nytt aktivt bruk. I diskussioner där det hettar till ger ordspråket en möjlighet till nyanserad replikering; det hävdvunna talesättet lindrar skarpa åsikter och lyfter samtidigt ställnings-taganden till en mer allmän och neutral nivå. Den diskussionsdeltagare som använder sig av ett bekant talesätt engagerar sig inte alltför personligt, men blir ändå hörd och läst. För ordspråksforskaren är nätdiskussionerna ett fruktbart forskningsfält.⁹⁸

Lauhakangas har också presenterat den omfattande äldre finska ordspråksskatten i utgåvorna *Parempi pyy*, *Sananparsioipas* och *Svengaa kuin hirvi*, med vilka hon säger sig hoppas kunna ge den färgstarka mustiga traditionen ny spridning och erbjuda förklaringar och bakgrund till äldre och nyare talesätt. Lauhakangas, som är en innovativ insamlare av talesätt i vardagen och på de nya sociala arenorna, konstaterar att dokumentationsprocessen inte är okomplicerad. Ordspråken dyker upp spontant i den dagliga diskussionen och i stundens hetta. Talaren tänker inte alltid på att det valda uttrycket kan ha gamla rötter – och kanske rent av avspeglar tänkesätt från antikens tider.⁹⁹

Daniel Andersson, som i sin doktorsavhandling *Fega pojkar pussar aldrig vackra flickor* har studerat ordspråk från det nordnorrländska bondesamhället, noterar en likhet mellan de gamla ordspråken om relationer män och kvinnor emellan och dagens frågespalter i veckotidningarna. I likhet med dagens relationsrådgivare gav ordspråken speciellt den manliga befolkningen råd till exempel om valet av partner och hanterandet av sexualdriften.¹⁰⁰ Andersson konstaterar att man visserligen genom ordspråken kan lyssna till ett eko från en gången tid, men att man aldrig kan få vetskap om det exakta tonfallet i berättarrösten, eller om hur lyssnarna tolkade det sagda.¹⁰¹

Anders Widbäck har i sin doktorsavhandling studerat användningen av ordspråk i dialog. Han fastslår att ordspråkens fortsatta popularitet också i dagens samhälle sammanhänger med att de besitter auktoritet och är distansskapande. Det blir lättare att uttrycka uppmaningar eller kritisera någon om man inte behöver ta ansvar för det man uttrycker, och då riskera att själv bli kritiserad. Exempelvis kan man i stället för att säga ”du får skylla dig själv som försatt dig i den här situationen” uttrycka sig mildare genom att använda ordspråket ”Som man bäddar får man ligga”. Widbäck drar slutsatsen att ordspråken i dag är i bruk bland alla åldrar och fyller många funktioner i språket.¹⁰²

I dag kan man också på internet ta del av flera stora databaser med ordspråk och talesätt. Här kan man slå upp ordspråk på olika språk, enligt tema, land och eventuell känd upphovsman. Det saluförs också en mängd böcker där ordspråkens innehåll analyseras på ett mer eller mindre lärt sätt eller där ordspråken presenteras som en källa till underhållning.¹⁰³

NOTER

- 1 Se bl.a. Taylor, Archer, *Selected Writings on Proverbs*, Wolfgang Mieder (ed.), FF Communications 216, Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia 1975.
- 2 Kuusi, Matti, *Sananlaskut ja puheenparret*, Helsinki: SKS 1954, s. 18.
- 3 Rooth, Anna Birgitta, *Folklig diktning. Form och teknik*, Stockholm: Almqvist & Wicksell 1965, s. 88–89.
- 4 Laukkanen, Kari & Pekka Hakamies, *Sananlaskut*, johdannon kirj. Matti Kuusi, SKST 346, Helsinki 1997 [1978], s. VI.
- 5 Rooth, Anna Birgitta, *Ordspråk från södra Sverige. Ordnade efter åsikter, värderingar, samhällssyn*, Lund: Studentlitteratur 1969, s. XII.
- 6 Pedersen, Inge Lise, ”Det går ikke meget ukaglet fra høneröv. Om fyndig og folkelig tale”, Henrik Blicher (red.), *Gode ord er bedre end guld. Ordsprog i perspektiv*, Köpenhamn: Rundetårns forl. 1993, s. 27–32.
- 7 Rooth 1969, s. XIII f.
- 8 Rooth 1965, s. 90. Denna anknäver till Aisopos fabler om räven som inte lyckades nå de röda rönnbären (druvor i den ursprungliga versionen) och därefter utdömde dem som sura, samt hunden med köttstycket som såg sin spegelbild i vattnet och ville nappa åt sig också köttstycket som avspeglades där, varpå han tappade det han hade i munnen.
- 9 Rooth 1965, s. 88 f.
- 10 Rooth 1969, s. XVI.
- 11 Kuusi, Matti, *Vanhan kansan sananlaskuviisaukset. Suomalaisia elämänohjeita, kansanaforismeja, lentäviä lauseita ja kokkapuheita vuosilta 1544–1826*, Porvoo: WSOY 1953, s. VI.
- 12 Ström, Fredrik, *Svenska ordspråk*, Stockholm: Bonniers 1963 [1929], s. 7 f.
- 13 Daun, Åke, ”Fredrik Ströms Svenskarna i sina ordspråk. En kommentar i ljuset av senare forskning om svensk mentalitet”, *Rig* 2, 1992, s. 34–43.
- 14 Mieder, Wolfgang, *Proverbs. A Handbook*, Westport, Conn.: Greenwood Press 2004, s. 34.
- 15 Kuusi, Matti, *Proverbia septentrionalia. 900 Balto-Finnic Proverb Types with Russian, Baltic, German and Scandinavian Parallels*, FF Communications 236, Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia 1985.
- 16 Herbert Yrjölä har i *Sananlaskujen taskukirja* (2004) jämfört engelska, tyska, svenska och finska ordspråk. Boken har ingen källförteckning och man får därför inte veta varifrån Yrjölä hämtat ordspråken. Ole Kragh har i *7000 ordspråk och talesätt från hela världen* (1981) inte varit medveten av den mer heltäckande ordspråksutgåvan på svenska i Finland, *Finlands svenska folkdiktning III* (1923), utan i stället använt sig av material från Elias Lönnroths utgåva med finska ordspråk och gåtor i svensk översättning från 1887.
- 17 Holbek, Bengt & Iørn Piø, *All världens ordspråk*, Stockholm: Informationsförlaget 1984, s. 8 f.
- 18 *Stora ordspråksboken. Svenska, engelska, tyska, franska och spanska ordspråk och talesätt*, Stockholm: Nordstedts ordbok 2004.
- 19 Kuusi, Matti & Outi Lauhakangas, *Maailman sananlaskuviisaukset*, Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY 1993.
- 20 Kuusi, Matti, *Perisuomalaista ja kansainvälistä*, Tietolipas 99, Helsinki: SKS 1985, s. 72 f. Det finlandssvenska ordspråket är upptecknat i Finby, Åboland (SLS 236).

- 21 Kuusi 1953, s. 452–453.
- 22 Kuusi 1953, s. 455.
- 23 Laukkanen & Hakamies 1997, s. V–X.
- 24 Kuusi, Matti (toim.), *Rapatessa roiskuu. Nykysuomen sananparsikirja*, Helsinki: SKS 1988.
- 25 Grubb, Christopher L., *Penu proverbiale Dhet är: Ett ymnigt förråd aff allehanda Gambla och Nyia Swenska Ordseeder och Lährespråk [...] Med en ny tilökning i denne nye edition bifogat aff Laur. Törning*, Stockholm 1678.
- 26 Wahlund, Per Erik, *Osed och ordsed. 1234 gamla svenska ordspråk och talesätt*, Stockholm: Natur & Kultur 1990.
- 27 Holm, Pelle, *Ordspråk och talesätt. Med förklaringar*, Stockholm: Bonnier 1975 [1965]; Holm, Pelle, *Bevingade ord och andra stående uttryck och benämningar*, Stockholm: Bonnier 1948 [1942]; Helsing, Birgitta, Magdalena Hellquist & Anders Hallengren, *Bevingat. Från Adam & Eva till Köttberget* (andra, utökade uppl.), Stockholm: Bonnier 2007 [2000].
- 28 Kuusi 1954, s. 12.
- 29 Hellquist, Magdalena, *Bättre grå kaka än ingen smaka. Ordspråk och talesätt i Övre Norrland*, Skrifter utgivna av Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå. Serie C, Folkminnen och folkliv 7, Umeå 1995, s. 13.
- 30 af Klintberg, Bengt, ”Våra vanligaste ordspråk. Om skolans betydelse för kannedomen om ordspråk i Sverige”, Lars-Erik Edlund & Bengt af Klintberg (utg.), *Aspekter på ordspråk. Föredrag vid ett symposium i Uppsala 27–28 april 2011*, Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi CIII, Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs akademien för svensk folkkultur 2014, s. 90.
- 31 Lönnrot, Elias, ”Om Finska Ordspråk och Gåtor”, *Suomi. Tidskrift i fosterländska ämnen*, Fjerde Häftet, s. 3–10, Femte Häftet, s. 3–28, Sjette Häftet, s. 3–27, 1841.
- 32 Anttila, Aarne, *Elias Lönnrot. Elämä ja toiminta*, SKST 417, Helsinki 1985, s. 285.
- 33 Topelius, Zacharias, *Boken om Vårt Land. Läsebok för de lägsta läroverken i Finland. Andra kursen*, Helsingfors: G. W. Edlunds förlag 1875, s. 168.
- 34 *Finska Ordspråk och Gåtor af Elias Lönnrot*, Helsingfors 1887. Emil Nervanders namn förekommer inte i utgåvan, men han nämns som utgivare i af Forselles, Jenny (utg.), *Elias Lönnrots svenska skrifter I. Uppsatser och öfversättningar*, SLS 87, Helsingfors 1908, s. 157.
- 35 ”Svenska Litteratursällskapets cirkulär angående samling af folkdiktning, folkmusik m.m.”, *Förhandlingar och uppsatser 3. 1887–1888*, SLS 9, Helsingfors 1888, s. 103 f.
- 36 Brev från Anders Allardt till A. O. Freudenthal 10.1.1891, SLS 141.
- 37 SLS 69.
- 38 SLS 137, s. 173.
- 39 SLS 137, s. 173.
- 40 Wessman, V. E. V., *Anvisningar för insamlande av folklore*, Helsingfors 1916.
- 41 Fältberättelse 31.1.1908, SLS 116.
- 42 Solstrand, Väinö, ”Till lägre språkforskningsstadier”, *Brages Årsskrift 1908*, Helsingfors 1909, s. 65–84.
- 43 De dialektala studierna resulterade i doktorsavhandlingen *Svensk stavelseförlängning. Med särskild hänsyn till språket i Åland och Uppland* 1924.
- 44 Protokoll fört vid SLS styrelsemöte 21.3.1912, *Förhandlingar och uppsatser 26. 1912*, SLS 112, Helsingfors 1913, s. II.
- 45 SLS 261, s. 1–2.

- 46 Solstrand, Väinö, "Om termerna 'ordstäv', 'ordspråk' och närliggande", *Folkloristiska och etnografiska studier* 1, SSSL 128, Helsingfors 1916, s. 171–185.
- 47 Solstrand, Väinö (utg.), *Finlands svenska folkdiktning III. Ordstäv*, SSSL 172, Helsingfors 1923, s. VII.
- 48 Solstrand, Väinö, "Ordstäv och gåtor", *Det svenska Finland. Under medverkan av fackmän utgivet av Gabriel Nikander. Senare delen. Folket och odlingen. Första bandet*, Helsingfors: Holger Schildts Förlagsaktiebolag 1922, s. 240.
- 49 SLS 740, s. 1759, Konstantin Sjöström, Pargas.
- 50 SLS 740, s. 1694, Signar Österberg, Yttermark.
- 51 SLS 740, s. 101, Emma Björkbacka, Terjärv.
- 52 SLS 740, s. 668, A. Vörgren, Vasa.
- 53 SLS 740, s. 123, Erik Sundholm, Jakobstad.
- 54 SLS 740, s. 513–514, Joh. Åkerholm, Jeppo.
- 55 SLS 740, s. 1077, Anni Blomqvist, Vårdö.
- 56 SLS 740, s. 1202, Johannes Johansson, Pargas.
- 57 SLS 740, s. 1597, Albin Grönholm, Pernå.
- 58 "Ordstävstävlan", *Hufvudstadsbladet* 16.3.1962.
- 59 "210 000 bidrag i ordstävstävling", *Hufvudstadsbladet* 29.9.1962.
- 60 Lauhakangas, Outi, "Kontekstista se pienperinnekin ponnistaa", Tuomas Hovi et al. (toim.), *Viisas matkassa, vara laukussa. Näkökulmia kansanperinteent tutkimukseen*, Folkloristiikan julkaisuja 3, Turku: Turun yliopisto 2013, s. 50; Lauhakangas, Outi, *Puheesta ihminen tunnetaan. Sananlaskujen funktiot sosiaalissa vuorovaikutuksessa*, SKST 1001, Helsinki 2004.
- 61 SLS 1678, s. 3, Eva-Brita Uthardt, Malax.
- 62 Ekrem, Carola: "'Rätt ordspråk till rätt person är bättre än långa arga samtal'. Folkkultursarkivets pristävling om ordstäv och ordspråk", *Källan* 1, 1997, s. 20–24.
- 63 SLS 1887, kvinna f. 1920, Borgå.
- 64 SLS 1887, kvinna f. 1912, Helsingfors.
- 65 SLS 1887, kvinna f. 1945, Esbo.
- 66 SLS 1887, kvinna f. 1920, Borgå.
- 67 SLS 1887, kvinna f. 1920, Borgå.
- 68 SLS 1887, man f. 1947, Vasa.
- 69 SLS 1887, man f. 1947, Vasa.
- 70 Pipping, Rolf, "Östsvenska ordspråk med anor från medeltiden", *Kulturhistoria och folklivsforskning. Festskrift tillägnad Gabriel Nikander* 21.5.1934, Åbo 1934, s. 79–84.
- 71 Slotte, Kristian, "Yngre finlandssvenska ordspråk", föredrag vid Matti Kuusis seminarium i finsk och jämförande folkdiktsforskning 17.5.1966.
- 72 Slotte, Kristian, "Finlandssvenska ordspråk", avhandling pro gradu i Folkminnesforskning, Helsingfors universitet 1970.
- 73 Slotte 1970, s. 185.
- 74 Slotte 1970, s. 179–181.
- 75 Slotte 1970, s. 182–183.
- 76 Nuutinen, Olli & Seija Tiisala, *Sano minun sanoneen – Sanna mina ord*, Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY 1986. Se även Tiisala, Seija, "'Ei hätä ole tämän näköinen'. Att tolka och översätta ordspråk och talesätt", Lars Huldén & Carl-Eric Thors (utg.), *Studier i Nordisk filologi. Sextiofemte bandet. Festskrift till Åke Granlund* 28.4.1984, SSSL 517, Helsingfors 1984, s. 289–298.
- 77 Ihrcke, Ingalill, "Attityder till ålderdomen i de finlandssvenska ordspråken. Jämförelse mellan 1890–1960", proseminarieuppsats i folkloristik, Helsingfors

- universitet 1996; Pettersson, Nancy, ”Flit ger bröd men lättja nöd. Ordspråk om pengar, rikedom och fattigdom tagna ur Finlands svenska folkdiktning”, avhandling pro gradu i folkloristik, Åbo Akademi 2009; Gustavsson, Anne, ”Trodde det var folk, men det var bara finnar”, *Budkavlen* 1980, s. 53–64.
- 78 Wolf-Knuts, Ulrika, ”Nu är det kokta fläsket stekt. Om ordspråk och talesätt”, *Budkavlen* 1986, s. 86–93.
- 79 Kuusi, Matti, *Towards an International Type-System of Proverbs*, FF Communications 211, Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia 1972.
- 80 Matti Kuusi *Suomen kansan vertauksia* (1960) är alfabetiskt uppställd medan hans *Vanhan kansan sananlaskuviisauks* (1953) och *Rapatessa roiskuu. Nykysuomen sananparsikirja* (1988) är tematiskt indelade.
- 81 Kuusi 1988, s. 19.
- 82 Laukkanen & Hakamies 1997.
- 83 Ström 1963.
- 84 Holm 1975.
- 85 Hellquist 1995.
- 86 Rooth 1969, s. XXVII.
- 87 Kuusi, Matti, ”Sananparsistomme uusin kehitysvaihe”, Jyrki Pöysä (toim.), *Betoni kukkii. Kirjoituksia nykyperinteestä*, Tietolipas 115, Helsinki: SKS 1989, s. 224–230.
- 88 Granbom-Herranen, Liisa, ”Mihin sananlasku lasta johdattaa? Elämäntarinoiden avulla lapsen tulkintaan sananlaskujen kasvatustavoitteista”, *Kasvatus & Aika* 3, 2009, s. 79–93.
- 89 Mieder, Wolfgang, *Proverbs Are Never Out of Season. Popular Wisdom in the Modern Age*, New York: Oxford University Press 1993.
- 90 Mieder, Wolfgang, ”Yes we can”. *Barack Obama’s Proverbial Rhetoric*, New York: Peter Lang Publishing 2009.
- 91 Mieder 2004, s. xii.
- 92 Mieder, Wolfgang, *Antisprichwörter 1–2*, Wiesbaden: Verlag für deutsche Sprache 1982, 1985; Mieder, Wolfgang, *Antisprichwörter 3*, Heidelberg, Wiesbaden: Quelle & Meyer 1989.
- 93 SLS 1887, s. 3, kvinna f. 1912, Helsingfors.
- 94 Palménfelt, Ulf (utg.), *Ordspråk i tiden. Ur svenska folkets rika tradition och nyskapande fantasi*, Stockholm: Sveriges radios förlag 1991, s. 134–161.
- 95 Hellqvist, Per-Anders (utg.), *Bevingat 90-tal. Ord och uttryck i årtusendets final*, Stockholm: En bok för alla 1999.
- 96 Kristiansen, Kristian, *Danske ordsprog, Talemåder, munheld, mottoer*, Askholms Forlag 2012, s. 87–94.
- 97 Gammals, Sofie, ”E fåor kimovägin – Lokala uttryck som förolämpar din grannstad”, <https://svenska.yle.fi/artikel/2017/04/26/e-faor-kimovagin-lokala-uttryck-som-forolampar-din-grannstad>
- 98 Lauhakangas, Outi, ”Internetin keskustelufoorumit sananlaskujen kasvualustana”, *Elore* vol. 18:1, 2011, http://www.elore.fi/arkisto/1_11/art_lauhakangas.pdf
- 99 Lauhakangas, Outi, *Parempi pyy. Sananparsioapas*, Kirjokansi 18, Helsinki: SKS 2013; Lauhakangas, Outi, *Svengaa kuin hirvi. Sanontojen kootut selitykset*, Kirjokansi 78, Helsinki: SKS 2015.
- 100 Andersson, Daniel, *Fega pojkar pussar aldrig vackra flickor. Könsrelaterade ordspråk i nordnorrländsk agrarmiljö belysta ur språkligt och kulturellt perspektiv*, Nordsvenska 17, Umeå: Institutionen för språkstudier, Umeå universitet 2009.
- 101 Andersson 2009, s. 229.

- 102 Widbäck, Anders, *Ordspråk i bruk. Användning av ordspråk i dramadiolog*, Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 95, Uppsala 2015, s. 154 ff.
- 103 Till den sistnämnda kategorin hör Leif Erikssons och Kristoffer Linds *Out-härdliga ordspråk – eller Det finns inget dåligt väder, bara dåliga kläder* (2006), Per Gustavssons *Surt, sa räven. Sagor och talesätt* (2006), där ordspråk med anknytning till sagor och fabler förklaras och den finlandssvenska utgåvan *Så sant som det är sagt. Ordspråk och talesätt insamlade i Svenskfinland* (1995) av Solveig Pått och Leif Sjöström.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Folkmålskommissionens samlingar. Institutet för de inhemska språken, svenska avdelningen, Helsingfors

- FMK 2 c Valdemar Nyblom, *Ordstäv och talesätt upptecknade i Munsala*, 1928.
FMK 19 d Anna Sjölund, *Ordspråk och talesätt i Korsnäs*, 1930.
FMK 36 *Plock ur folktro och seder i Björköby, upptecknade av Ellen Gustafsson åren 1931–1932*.
FMK 67 Eva Sundvall, *Traditionsuppteckningar från Brändö*, 1931.
FMK 139 b Birgit Eriksson, *Etnografi och folklore*, Tenala, 1939–1943.
FMK 153 a Ines Sjöblom, *Folktro om naturen, södra Österbotten*, 1953.
FMK 155 b Ingmar Nyqvist, *Ordsamling, norra Österbotten*, 1953–1955.
FMK 156 a Vilhelm Nyby, *Traditionsuppteckningar från Munsala*, 1953–1957.
FMK 157 Per-Erik Beijar, *Folktro om naturen*, Korsholm, 1953.
FMK 166 b Sally Mäkelä, *Folktro om naturen*, Karleby, 1954.
FMK 185 *Svar på Folkmålskommissionens frågebrev*, 1957.
FMK 196 b Ann-Marie Ivars, *Etnografiska och folkloristiska anteckningar*, Närpes, 1967–1972.
FMK 200 Anneliese Fellman, *Ordspråk och talesätt*, Borgå, 1958.
FMK 203 Åke Karlsson, *Ordsamling*, Strömfors, 1969–1970.
FMK 211 Åke Karlsson, *Ordsamling*, Strömfors, 1971.
FMK 220 Åke Karlsson, *Ordsamling*, Lapträsk, Strömfors, 1972.
FMK 225 Åke Karlsson, *Ordsamling*, Strömfors, 1973.
FMK 229 Åke Karlsson, *Ordsamling*, Strömfors, 1974.

Svenska litteratursällskapets arkiv, Helsingfors

- SLS 3 Gustaf Adolf Helsingius, Isak Smeds, H. Öller, *Traditionsuppteckningar*, Norra Österbotten, Åbo, Lojo, Runö, 1883–1887.
SLS 4 R. J. Sjöblom, *Wisor, sägner m.m. från Pargas*, 1887–1888.
SLS 10 Henrik Ståhl, *Traditionsuppteckningar från Österbotten*, 1882–1890.
SLS 18 Isak Alexius Björkström, *Traditionsuppteckningar från östra Nyland*, 1890.
SLS 26 Selim Perklén, *Traditionsuppteckningar från Nyland*, 1891.
SLS 27 Karl Petter Pettersson, *Traditionsuppteckningar från Nagu*, 1892.
SLS 28 Mårten Thors, *Traditionsuppteckningar från Österbotten*, 1892.
SLS 37 Mårten Thors, *Traditionsuppteckningar från Österbotten*, 1893.
SLS 38 August Jakobsson, *Gåtor, ramsor, rim och lekar*, Österbotten, 1893.
SLS 44 Isak Alexius Björkström, *Traditionsuppteckningar från östra Nyland*, 1894.
SLS 45 Johan Anders Nygren, *Traditionsuppteckningar från mellersta Österbotten*, 1894.
SLS 48 Karl Petter Pettersson, *Nagumålets ordbok med förklaringar*, 1895–1896.
SLS 55 K. F. Juselius, *Traditionsuppteckningar från östra Nyland*, 1896.
SLS 58 Werner Karsten, *Traditionsuppteckningar från Åboland*, 1896.
SLS 60 Werner Karsten, *Traditionsuppteckningar från Åboland*, 1896–1897.
SLS 62 a Hugo R. A. Sjöberg, *Traditionsuppteckningar från Replot och Bergö*, 1897.
SLS 64 M. Forss, *Traditionsuppteckningar från södra Österbotten*, 1897.
SLS 67 Hugo R. A. Sjöberg, *Traditionsuppteckningar från Kvevlax och Replot*, 1899.
SLS 69 Alfons Takolander, *Traditionsuppteckningar från östra Åland, Houtskär och Korpo*, 1898.
SLS 71 Erik Finne, *Traditionsuppteckningar från norra Österbotten*, 1899.

- SLS 72 Filip Sundman, *Traditionsuppteckningar från västra Nyland*, 1899.
- SLS 73 K. A. Danielsson, *Traditionsuppteckningar från Eckerö och Hammarland*, 1899.
- SLS 75 H. Fagersten, *Traditionsuppteckningar från Houtskär och Korpo*, 1901.
- SLS 76 Otto Hannus, *Traditionsuppteckningar från södra Österbotten*, 1900.
- SLS 77 Filip Sundman, *Traditionsuppteckningar från Nyland*, 1900.
- SLS 78 Filip Sundman, *Traditionsuppteckningar från Esbo och Helsinge*, 1901.
- SLS 80 Torsten Stjernschantz, *Traditionsuppteckningar från Åboland*, 1901.
- SLS 81 V. E. V. Wessman, *Ordbok öfver Sibbomålet*, 1902.
- SLS 83 Otto Andersson, *Traditionsuppteckningar från södra Österbotten*, 1902.
- SLS 85 V. E. V. Wessman, *Traditionsuppteckningar från Nyland*, 1902.
- SLS 89 Alfons Takolander, *Traditionsuppteckningar från Bromarv*, 1903.
- SLS 90 Edit Lindblom, *Traditionsuppteckningar från Eckerö och Hammarland*, 1902.
- SLS 91 Hugo Törnqvist, *Traditionsuppteckningar från västra Åland*, 1903.
- SLS 94 Wilhelm Sjöberg, *Traditionsuppteckningar från Replot*, 1904.
- SLS 99 V. E. V. Wessman, *Traditionsuppteckningar från östra Nyland*, 1904–1905.
- SLS 100 V. E. V. Wessman, *Traditionsuppteckningar från östra Nyland*, 1905.
- SLS 104 a Valter Meinander, *Traditionsuppteckningar från Nyland*, 1898–1901.
- SLS 106 Theodor Bertell, *Traditionsuppteckningar från västra Åland*, 1906.
- SLS 116 Väinö Solstrand, *Ordspråk och talesätt, Brändö, Iniö*, 1907.
- SLS 117 V. E. V. Wessman, *Traditionsuppteckningar från Nyland*, 1906.
- SLS 118 Anders Allardt, *Traditionsuppteckningar från östra Nyland*, 1905.
- SLS 137 V. E. V. Wessman, *Traditionsuppteckningar från västra Nyland*, 1909.
- SLS 141 Anders Allardt, Karl Hermansson-Bagge, *Traditionsuppteckningar från östra Nyland*, 1883–1891.
- SLS 145 Arvid Edvard Blomqvist, *Ramsor och ordspråk, Sibbo*, 1890.
- SLS 166 d, e Gustav Evert Lindström, *Samlingar från mellersta Nyland*, 1877–1879.
- SLS 174 b Isak Smeds, *Vidskepelser insamlade i Petalax 1881*.
- SLS 178 Axel Tammelander, *Proverbia svecana, Finland*, inl. 1894.
- SLS 185 e Gustaf Adolf Åberg, *Sagor, gåtor och ordstäf från östre delen af Nyland*, 1877.
- SLS 185 i Gustaf Adolf Åberg, *Ordbok öfver Pyttis-målet*, 1880.
- SLS 198 Henrik Kullberg, *Traditionsuppteckningar från Östra Nyland*, 1911.
- SLS 200 a V. E. V. Wessman, *Ordspråk från Sibbo*, 1912.
- SLS 202 V. E. V. Wessman, *Traditionsuppteckningar från västra Nyland*, 1909–1910.
- SLS 205 a Väinö Solstrand, *Traditionsuppteckningar från östra Åland och Houtskär*, 1911.
- SLS 208 Henrik Kullberg, *Traditionsuppteckningar från östra Nyland och Elimä*, 1912.
- SLS 211 V. E. V. Wessman, *Traditionsuppteckningar från norra Österbotten och Kaustby*, 1912.
- SLS 213 t Axel Olof Freudenthal, Henrik Backlund, *Språkligt material insamlat i Österbotten*, 1860–1900.
- SLS 220 Elever vid Kronoby folkhögskola, *Uppsatser om traditionsvetenskapliga ämnen*, 1913.
- SLS 226 Gabriel Nikander, *Traditionsuppteckningar från Åboland*, 1913.
- SLS 236 Väinö Solstrand, *Ordspråk och talesätt, Lappfjärd, Åland, Åboland*, 1912–1914.
- SLS 237 Henrik Kullberg, *Ordspråk och talesätt, östra Nyland, Elimä*, 1915.
- SLS 241 K. Liljekvist, *Ordspråk och talesätt, Hitis*, 1910–1912.
- SLS 252 Ragnar Fleege, *Folkminnen i dikt och sägen, Österbotten, Åboland, Nyland*, 1915.
- SLS 255 V. E. V. Wessman, *Traditionsuppteckningar från Åland och Åboland*, 1915.
- SLS 261 Väinö Solstrand, *Ordspråk och talesätt, Österbotten*, 1915.
- SLS 276 Väinö Solstrand, *Ordspråk och talesätt, Österbotten, Åboland, Åland, Nyland*, 1912–1916.

- SLS 282 Einar Öhman, *Traditionsuppteckningar från Snappertuna*, 1916–1917.
- SLS 286 Albert Borgmästars, *Traditionsuppteckningar från Esse*, 1918.
- SLS 321 Ivar Herts, *Traditionsuppteckningar från Närpes*, 1921.
- SLS 324 Jacob Tegengren, *Folkloristiska uppteckningar*, Vörå, 1918–1921.
- SLS 333 Jacob Tegengren, *Traditionsuppteckningar från Vörå*, 1921–1922.
- SLS 338 Elever vid Vörå folkhögskola, *Uppsatser om folktradition*, Vörå, 1922.
- SLS 340 Selim Perklén, Gustav Evert Lindström, Gustaf Adolf Åberg, Oskar Hackman, *Traditionsuppteckningar från Nyland*, 1870.
- SLS 348 Helge Robert Söderström, *Ordstäv*, Gamlakarleby, Jakobstad, Vasa, Hitis, Kyrkslätt, Helsingfors, 1923.
- SLS 354 Henrik Kullberg, *Traditionsuppteckningar från Nyland*, 1924.
- SLS 363 Miliam Norring, *Traditionsuppteckningar från Pargas*, 1925.
- SLS 364 Hugo R. A. Sjöberg, *Livet bland Kvarkens söner och döttrar*, Replot, 1917.
- SLS 368 Konstantin Sjöström, *Traditionsuppteckningar från Dragsfjärd och Hitis*, 1924.
- SLS 375 Harald Nordberg, *Traditionsuppteckningar från Nyland*, 1922–1925.
- SLS 433 Isak Smeds, *Dialektord från Petalaks*, 1919.
- SLS 499 Sunna Groundström, *Traditionsuppteckningar från Pyttis*, 1938.
- SLS 507 Harald Nordberg, *Traditionsuppteckningar från Nyland och Kimito*, 1927.
- SLS 510 Linnéa Teir, *255 nummer lekar, rim, ramsor, ordstäv, vaggvisor m.m.*, Övermark, Närpes, 1928.
- SLS 511 Seidi Nordström, *230 nummer lekar, rim, ramsor, ordstäv m.m.*, Malax, Petalax, 1928.
- SLS 520 Linnéa Teir, *Traditionsuppteckningar från södra Österbotten*, 1929.
- SLS 531 Erla Lund, *Folksed och folktro*, Terjärv, Kronoby, 1934.
- SLS 540 Erla Hovilainen (f. Lund) *Rim, ramsor och gåtor*, norra Österbotten, 1938.
- SLS 551 Svante Sundbäck, *Ord rörande skomakeri och smide*, Karleby, 1939.
- SLS 560 Ragna Ahlbäck, *Uppteckningar för Atlas över svensk folkkultur*, Österbotten, Åboland, Nyland, 1941–1942.
- SLS 571 Hulda Hertzberg, *Folksägner, historiska traditioner och ordstäv från Nagu socken*, 1938–1940.
- SLS 580 b Johan August Södergrann, *Eld och eldgörning*, Närpes, 1945.
- SLS 581 Ragna Ahlbäck, *Uppteckningar för Atlas över svensk folkkultur*, Österbotten, Åland, 1945–1946.
- SLS 605 Gunvor Huss, *Ord rörande brödet och dess tillredning*, Borgå, 1947.
- SLS 644 *När farfar var ung*, uppsatstävling för skolor arrangerad av Finlands rundradio, 1954.
- SLS 651 f Hugo Bergroth, *Ordstäv*, Åland, inl. 1908.
- SLS 652 Mandi Skogars, *Ordspråk och talesätt*, Borgå, 1949.
- SLS 656 b Ellen Gustafsson, *Talesätt och ordspråk om djävulen*, Björköby, 1952–1953.
- SLS 667 FKA:s frågebrev nr 1, *Ord och ordstäv om solregn* (Kurt Zilliacus), 1956.
- SLS 669 Carl Ramsdahl, *Folkliga föreställningar om naturföreteelser*, Åland, 1953.
- SLS 684 Ines Sjöblom, *Traditionsuppteckningar från södra Österbotten*, 1956.
- SLS 718 FKA:s frågebrev nr 6, *Frågor om kvarnar, härmning av kyrkklockor, välling-klockor och koskällor* (Kurt Zilliacus), 1959.
- SLS 731 Oskar Liljestrand, *Storgårds Karin, folklustspel i 3 akter*, Helsinge, inl. 1959.
- SLS 734 Konstantin Sjöström, *Traditionsuppteckningar från Åboland*, 1959–1963.
- SLS 740 FKA:s pristävling nr 2, *Kasta ej bort gammal mans ordspråk* (Olav Ahlbäck, Kurt Zilliacus), 1961.
- SLS 756 FKA:s pristävling nr 3, *Vem kan de flesta gåtorna* (Olav Ahlbäck, Kurt Zilliacus), 1962.

- SLS 762 FKA:s pristävling nr 5, *Ordstäv och anekdoter om pengar*, 1962.
- SLS 786 Hjalmar Tallberg, *Traditionsuppteckningar från Nyland*, 1963–1966.
- SLS 803 FKA:s frågebrev nr 13, *Ord på brud* (Kurt Zilliacus), 1964.
- SLS 812 Ebba Selenius, *Ord upptecknade i Ekenäs och Snappertuna*, 1963–1972.
- SLS 820 FKA:s frågebrev nr 15, *Frågor om bryggning, mältning, harvtyper, talkkumjöl* (Kurt Zilliacus), 1964–1965.
- SLS 859 FKA:s frågebrev nr 18, *Frågor om byk, klädtvätt och tvättens behandling* (Bo Lönnqvist), 1966.
- SLS 891 Väinö Solstrand, *Hembygdens utnyttjade manuskript, årgång 1911*.
- SLS 933 FKA:s pristävling nr 11, *Traditioner om kaffet och kaffedrickning* (Bo Lönnqvist), 1968.
- SLS 947 Helena von Bonsdorff, *Ordstäv från Vessölandet*, 1968–1971.
- SLS 953 FKA:s frågebrev nr 20, *Frågor om visor, kyrktuppen och fattiggubben* (Bo Lönnqvist, Sinikka Segerstahl, Ann-Mari Häggman), 1968.
- SLS 960 FKA:s pristävling nr 12, *När vi sutto i vår bänk* (Bo Lönnqvist), 1969.
- SLS 1046 Frans E. Lindholm, *Anteckningar av etnografisk och lokalhistorisk art från Bullers i Strömfors*, 1972.
- SLS 1072 Inlämnat material, 1972–1973.
- SLS 1096 Martin Lindström, *Ordsamling och två visor från Sjundeå*, 1974.
- SLS 1261 Ebba Selenius, *Dialektord från Snappertuna*, 1978.
- SLS 1286 FKA:s pristävling nr 19, *Röka, snusa, suppa* (Bo Lönnqvist, Ivar Nordlund), 1979.
- SLS 1313 FKA:s frågebrev nr 30, *Fattigvård* (Bo Lönnqvist, Anna-Maria Åström), 1980.
- SLS 1386 Ebba Selenius, *Dialektord från Ekenäs och Snappertuna*, 1981.
- SLS 1401 *Med. lic. Carl Georg Bremers uppteckningar och minnesbilder fr.o.m. 1880-talet*, Bjärnä, Rantasalmi, inl. 1982.
- SLS 1447 Birgitta Karlsson, Bo Lönnqvist, *Siden, sammet, trasa lump och andra ramsor*, 1982.
- SLS 1588 FKA:s specialfrågelista nr 29, *Skolbarnstraditioner* (Carola Ekrem), 1986.
- SLS 1600 *Einar Öhmans uppteckningar och efterlämnade papper*, Snappertuna, inl. 1970-talet.
- SLS 1678 Eva-Brita Uthardt, *Ordspråk och talesätt*, Malax, 1989.
- SLS 1716 Xenia Rönnblom, *Ordspråk och talesätt*, Nagu, 1991.
- SLS 1719 Elin Ingo, *Ordspråk och talesätt*, Vörå, 1991.
- SLS 1725 Gärda Westerlund, *Ordspråk och talesätt från Ekenäs*, 1991.
- SLS 1800 FKA:s pristävling nr 34, *Att bli gammal* (Anne Bergman, Carola Ekrem), 1994.
- SLS 1805 Gunvor Pätt, *Folkminnen från Vestervik och Vasa*, Korsholm, Vasa, 1994.
- SLS 1887 FKA:s specialfrågebrev nr 43, *Därför använder jag ordspråk* (Carola Ekrem), 1996.
- SLS 1903 Lars Nyström, *Dialektuppteckningar i Liljendal och ordstäv i Kyrkslätt*, 1954.
- SLS 1933 Tage Alf Häggman, *Dialektord, språkbruk, ordstäv, lekar, korta historier i Kyrkslätt socken under senare delen av 1800-talet och början av 1900-talet*, inl. 1998.
- SLS 2009 *Gåtor, ordspråk och talesätt*, insänt material, 2001–.
- SLS 2015 Gunnell Alm, *Sagor, berättelser, dikter och personliga skildringar*, Borgå, 2002–2005.

Otryckta källor

Ihrcke, Ingalill, ”Attityder till ålderdomen i de finlandssvenska ordspråken. Jämförelse mellan 1890–1960”, proseminarieuppsats i folkloristik, Helsingfors universitet 1996.

- Pettersson, Nancy, ”Flit ger bröd men lättja nöd. Ordspråk om pengar, rikedom och fattigdom tagna ur Finlands svenska folkdiktning”, avhandling pro gradu i folkloristik, Åbo Akademi 2009.
- Slotte, Kristian, ”Yngre finlandssvenska ordspråk”, föredrag vid Matti Kuusis seminarium i finsk och jämförande folkdiktsforskning 17.5.1966, Svenska litteratursällskapets bibliotek.
- Slotte, Kristian, ”Finlandssvenska ordspråk”, avhandling pro gradu i Folkminnesforskning, Folkloristiikan laitos, S-sarja 218, Helsingfors universitet 1970.

Litteratur

- ”210 000 bidrag i ordstävstävling”, *Hufvudstadsbladet* 29.9.1962.
- Andersson, Daniel, *Fega pojkar pussar aldrig vackra flickor. Könsrelaterade ordspråk i nordnorrländsk agrarmiljö belysta ur språkligt och kulturellt perspektiv*, Nordsvenska 17, Umeå: Institutionen för språkstudier, Umeå universitet 2009.
- Anttila, Aarne, *Elias Lönnrot. Elämä ja toiminta*, SKST 417, Helsinki 1985.
- Brenner, Alf, *Ingå, Fagervik, Degerby. En västnyländsk bygdekrönika. Första delen*, 1936.
- Daun, Åke, ”Fredrik Ströms Svenskarna i sina ordspråk. En kommentar i ljuset av senare forskning om svensk mentalitet”, *Rig* 2, 1992, s. 34–43.
- Ekrem, Carola, ”Rätt ordspråk till rätt person är bättre än långa arga samtal. Folkkultursarkivets pristävling om ordstäv och ordspråk”, *Källan* 1, 1997, s. 20–24.
- Ekrem, Carola, ”Idén till Svenska litteratursällskapets insamlingsverksamhet har ytterst utgått från denna förening. Svenska landsmålsföreningen i Helsingfors”, *Källan* 2, 2008, s. 34–41.
- Ekrem, Carola: ”Belysandet af vår allmoges andliga lif. Traditionsinsamlingen inom Svenska litteratursällskapet”, Carola Ekrem et al., *Arkiv, minne, glömska. Arkiven vid Svenska litteratursällskapet i Finland 1885–2010*, SLS 774, Helsingfors 2014, s. 22–197.
- Ekrem, Carola, ”I Väinö Solstrands spår. Finlandssvenska ordspråkssamlingar”, Lars-Erik Edlund & Bengt af Klintberg (utg.), *Aspekter på ordspråk. Föredrag vid ett symposium i Uppsala 27–28 april 2011*, Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi CIII, Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs akademien för svensk folkkultur 2014, s. 45–55.
- Eriksson, Leif & Kristoffer Lind, *Outhärdliga ordspråk – eller Det finns inget dåligt väder, bara dåliga kläder*, Stockholm: Känguru 2006.
- Fagerudd, H. E., ”Greven i Öja. Polycarpus Salomon Eric Cronhielm”, *Kalender utgiven av Svenska folkskolans vänner* 1949, s. 66–76.
- Finska Ordspråk och Gåtor af Elias Lönnrot*, Helsingfors 1887.
- af Forselles, Jenny (utg.), *Elias Lönnrots svenska skrifter I. Uppsatser och öfversättningar*, SLS 87, Helsingfors 1908.
- Freudenthal, A. O., ”Om två ordspråk”, *Förhandlingar och uppsatser 1. 1885–1886*, SLS 2, Helsingfors 1886, s. 46–47.
- Grubb, Christopher L., *Penu proverbiale Dhet är: Ett ymnigt förråd aff allehanda Gamba och Nyia Svenska Ordseeder och Lährespråk [...]. Med en ny tilökning i denne nye edition bijfogat aff Laur. Törning*, Stockholm 1678.
- Granbom-Herranen, Liisa, ”Mihin sananlasku lasta johdattaa? Elämäntarionoiden avulla lapsen tulkintaan sananlaskujen kasvatustavoitteista”, *Kasvatus & Aika* 3, 2009, s. 79–93.
- Gustavsson, Anne, ”Trodde det var folk, men det var bara finnar”, *Budkavlen* 1980, s. 53–64.

- Gustavsson, Per, *Surt, sa räven. Sagor och talesätt*, Stockholm: Alfabeta 2006.
- Hellqvist, Magdalena, *Bättre grå kaka än ingen smaka. Ordspråk och talesätt i Övre Norrland*, Skrifter utgivna av Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå. Serie C, Folkminnen och folkliv 7, Umeå 1995.
- Hellqvist, Per-Anders (utg.), *Bevingat 90-tal. Ord och uttryck i årtusendets final*, Stockholm: En bok för alla 1999.
- Helsing, Birgitta, Magdalena Hellqvist & Anders Hallengren, *Bevingat. Från Adam & Eva till Köttberget*, (andra, utökade uppl.), Stockholm: Bonnier 2007 [2000].
- Holbek, Bengt & Iørn Piø, *All världens ordspråk*, Stockholm: Informationsförlaget 1984.
- Holm, Pelle, *Bevingade ord och andra stående uttryck och benämningar*, Stockholm: Bonnier 1948 [1942].
- Holm, Pelle, *Ordspråk och talesätt. Med förklaringar*, Stockholm: Bonnier 1975 [1965].
- af Klintberg, Bengt, *Kuttrasju. Folkloristiska och kulturhistoriska essäer*, Stockholm: Norstedt 1998.
- af Klintberg, Bengt, *Folkminnen*, Stockholm: Atlantis 2007.
- af Klintberg, Bengt, ”Våra vanligaste ordspråk. Om skolans betydelse för kännedomen om ordspråk i Sverige”, Lars-Erik Edlund & Bengt af Klintberg (utg.), *Aspekter på ordspråk. Föredrag vid ett symposium i Uppsala 27–28 april 2011*, Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi CIII, Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs akademien för svensk folkkultur 2014, s. 90 f.
- Kragh, Ole (utg.), *7000 ordspråk och talesätt från hela världen. Ordspråk från 200 språkområden och 5 årtusenden*, Malmö: Bernece 1981.
- Kristiansen, Kristian, *Danske ordsprog, Talemåder, mottoer*, Askholms Forlag, 2012, s. 87–94.
- Kuusi, Matti, *Vanha kansan sananlaskuviisau. Suomalaisia elämänohejita, kansan-aforismeja, lentäviä lauseita ja kokkapuheita vuosilta 1544–1826*, Porvoo: WSOY 1953.
- Kuusi, Matti, *Sananlaskut ja puheenparret*, Helsinki: SKS 1954.
- Kuusi, Matti (toim.), *Suomen kansan vertauksia*, SKST 229:5, Helsinki 1960.
- Kuusi, Matti, *Towards an International Type-System of Proverbs*, FF Communications 211, Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia 1972.
- Kuusi, Matti, *Perisuomalaista ja kansainvälistä*, Tietolipas 99, Helsinki: SKS 1985.
- Kuusi, Matti, *Proverbia septentrionalia. 900 Balto-Finnic Proverb Types with Russian, Baltic, German and Scandinavian Parallels*, FF Communications 236, Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia 1985.
- Kuusi, Matti (toim.), *Rapatessa roiskuu. Nykysuomen sananparsikirja*, Helsinki: SKS 1988.
- Kuusi, Matti, ”Sananparsistomme uusin kehitysvaihe”, Jyrki Pöysä (toim.), *Betoni kukkii. Kirjoituksia nykyperinteestä*, Tietolipas 115, Helsinki: SKS 1989, s. 215–231.
- Kuusi, Matti & Outi Lauhakangas, *Maailman sananlaskuviisau*, Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY 1993.
- Lauhakangas, Outi, *Puheesta ihminen tunnetaan. Sananlaskujen funktiot sosiaalisessa vuorovaikutuksessa*, SKST 1001, Helsinki 2004.
- Lauhakangas, Outi, ”Kontekstista se pienperinnekin ponnistaa”, Tuomas Hovi et al. (toim.), *Viisas matkassa, vara laukussa. Näkökulmia kansanperinteen tutkimukseen*, Folkloristiikan julkaisuja 3, Turku: Turun yliopisto 2013, s. 33–55.
- Lauhakangas, Outi, *Parempi pyy. Sananparsioapas*, Kirjokansi 18, Helsinki: SKS 2013.
- Lauhakangas, Outi, *Svengaa kuin hirvi. Sanontojen kootut selitykset*, Kirjokansi 78, Helsinki: SKS 2015.
- Laukkanen, Kari & Pekka Hakamies, *Sananlaskut*, johdannon kirj. Matti Kuusi, SKST 346, Helsinki 1997 [1978].

- Lönnrot, Elias, "Om Finska Ordspråk och Gåtor", *Suomi. Tidskrift i fosterländska ämnen*, Fjerde Häftet 1841, s. 3–10.
- Lönnrot, Elias, "Om Finska Ordspråk och Gåtor", *Suomi. Tidskrift i fosterländska ämnen*, Femte Häftet 1841, s. 3–28.
- Lönnrot, Elias, "Om Finska Ordspråk", *Suomi. Tidskrift i fosterländska ämnen*, Sjette Häftet 1841, s. 3–27.
- Martling, Carl Henrik, "Synden straffar sig själv". *Folkliga talesätt med biblisk bakgrund*, Stockholm: Verbum 2001.
- Mieder, Wolfgang, *Antisprichwörter 1–2*, Wiesbaden: Verlag für deutsche Sprache 1982, 1985
- Mieder, Wolfgang, *Antisprichwörter 3*, Heidelberg, Wiesbaden: Quelle & Meyer 1989.
- Mieder, Wolfgang, *Proverbs Are Never Out of Season. Popular Wisdom in the Modern Age*, New York: Oxford University Press 1993.
- Mieder, Wolfgang, *Proverbs. A Handbook*, Westport, Conn.: Greenwood Press 2004.
- Mieder, Wolfgang, "Yes we can". *Barack Obama's Proverbial Rhetoric*, New York: Peter Lang Publishing 2009.
- Nuutinen, Olli & Seija Tiisala, *Sano minun sanoneen – Sanna mina ord*, Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY 1986.
- "Ordstävstävlan", *Hufvudstadsbladet* 16.3.1962.
- Palmenfelt, Ulf (utg.), *Ordspråk i tiden. Ur svenska folkets rika tradition och nyskapande fantasi*, Stockholm: Sveriges radios förlag 1991.
- Pedersen, Inge Lise, "Det går ikke meget ukaglet fra hønerøv. Om fyndig og folkelig tale", Henrik Blicher (red.), *Gode ord er bedre end guld. Ordsprog i perspektiv*, Köpenhamn: Rundetårns forl. 1993, s. 27–32.
- Pipping, Rolf, "Östsvenska ordspråk med anor från medeltiden", *Kulturhistoria och folklivsforskning. Festskrift tillägnad Gabriel Nikander 21.5.1934*, Åbo 1934, s. 79–84.
- Pått, Solveig & Leif Sjöström, *Så sant som det är sagt. Ordspråk och talesätt insamlade i Svenskfinland*, Vasa: Scriptum 1995.
- Rooth, Anna Birgitta, *Folklig diktning. Form och teknik*, Stockholm: Almqvist & Wiksell 1965.
- Rooth, Anna Birgitta, *Ordspråk från södra Sverige. Ordnade efter åsikter, värderingar, samhällssyn*, Lund: Studentlitteratur 1969.
- Schildt, Christoffer, *Pilastrarna. En släktkrönika*, [Esbo]: Schildt 1995.
- Solstrand, Väinö, "Till lägre språkforskningsstadier", *Brages Årsskrift 1908*, Helsingfors 1909, s. 65–84.
- Solstrand, Väinö, "Om termerna 'ordstäv', 'ordspråk' och 'närliggande'", *Folkloristiska och etnografiska studier 1*, SSSL 128, Helsingfors 1916, s. 171–185.
- Solstrand, Väinö, "Ordstäv och gåtor", *Det svenska Finland. Under medverkan av fackmän utgivet av Gabriel Nikander. Senare delen. Folket och odlingen. Första bandet*, Helsingfors: Holger Schildts Förlagsaktiebolag 1922, s. 238–249.
- Solstrand, Väinö (utg.), *Finlands svenska folkdiktning III. Ordstäv*, SSSL 172, Helsingfors 1923.
- Solstrand, Väinö, *Svensk stavelseförlängning. Med särskild hänsyn till språket i Åland och Uppland*, akademisk avhandling, Helsingfors universitet 1924.
- Stejskal, Maximilian, Folklig idrott. En etno-sociologisk undersökning av den finlandssvenska allmogens manliga friluftsspelar [...], *Folklivsstudier 3*, SSSL 344, Helsingfors 1954.
- Stora ordspråksboken. Svenska, engelska, tyska, franska och spanska ordspråk och talesätt*, Stockholm: Nordstedts ordbok 2004.
- Ström, Fredrik, *Svenska ordspråk*, Stockholm: Bonniers 1963 [1926].

- Ström, Fredrik, *Svenska ordstäv*, Stockholm: Prisma 1971 [1929].
- Swahn, Jan-Öjvind, *Varför säger vi så? Käserier om talesätt, ordspråk och ordstäv*, Stockholm: Prisma 2000.
- ”Svenska Litteratursällskapets cirkulär angående samling af folkdiktning, folkmusik m.m.”, *Förhandlingar och uppsatser 3. 1887–1888*, SSLS 9, Helsingfors 1888, s. 101–106.
- Taylor, Archer, *Selected Writings on Proverbs*, Wolfgang Mieder (ed.), FF Communications 216, Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia 1975.
- Tiisala, Seija, ”Ei hätä ole tämän näköinen. Att tolka och översätta ordspråk och talesätt”, Lars Huldén & Carl-Eric Thors (utg.), *Studier i Nordisk filologi. Sextiofemte bandet. Festskrift till Åke Granlund 28.4.1984*, SSLS 517, Helsingfors 1984, s. 289–298.
- Topelius, Zacharias, *Boken om Vårt Land. Läsebok för de lägsta läroverken i Finland. Andra kursen*, Helsingfors: G. W. Edlunds förlag 1875.
- Wahlund, Per Erik, *Osed och ordsed. 1234 gamla svenska ordspråk och talesätt*, Stockholm: Natur & Kultur 1990.
- Wessman, V. E. V., *Anvisningar för insamlande av folklore*, Helsingfors 1916.
- Widbäck, Anders, *Ordspråk i bruk. Användning av ordspråk i dramadialog*, Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 95, Uppsala 2015.
- Wolf-Knuts, Ulrika, ”Nu är det kokta fläsket stekt. Om ordspråk och talesätt”, *Budkavlen* 1986, s. 86–93.
- Yrjölä, Herbert, *Sananlaskujen taskukirja. Englantilaisia, saksalaisia, ruotsalaisia ja suomalaisia sananlaskuja*, Helsinki: omakirja 2004.
- Åberg, Gösta (utg.), *Ordspråk, ordstäv och talesätt*, Stockholm: En bok för alla 1997.

Elektroniskt material

- Magnus Andersson, ”Det kommer efter som Arboga öl”, <https://www.arbogastad.se/historia/arbogaol.php> (hämtad 31.3.2017)
- Sofie Gammals, ”E fåor kimovägin – Lokala uttryck som förolämpar din grannstad”, <https://svenska.yle.fi/artikel/2017/04/26/e-faor-kimovagin-lokala-uttryck-som-forolampar-din-grannstad> (hämtad 26.4.2017)
- Outi Lauhakangas, ”Internetin keskustelufoorumit sananlaskujen kasvualustana”, *Elore* 18:1, 2011, http://www.elore.fi/arkisto/1_11/art_lauhakangas.pdf (hämtad 31.10.2016)
- Ordbok över Finlands svenska folkmål, Institutet för de inhemska språkens webbpublikationer 33, urn:nbn:fi:kotus-201330 – ISSN 2323-3370, kaino.kotus.fi/fo/
- Bibeln, www.bibeln.se
- Svenska Akademiens ordbok, www.saob.se/